

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин
та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу

Рег.№ _____

«До захисту»
Зав. кафедрою:
проф. Каплін О.Д.

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

(магістерська робота)

Виконала:
студентка 5-го курсу
група УТ-51

підпис

Г.А.Шестопалова

Науковий керівник:
к.г.н.

підпис

Ю.П.Грицак

Харків 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИ ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	6
1.1. Визначення туристичного потенціалу	6
1.2. Кількісні та якісні методи оцінки туристичного потенціалу	9
1.3. Методологія розрахунків та оцінки Індексу конкурентоспроможності України та Харківської області в галузі туризму	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	32
2.1. Природно-рекреаційні ресурси Харківської області.	32
2.2. Культурно-історичні ресурси Харківської області.....	39
2.3. Економічні ресурси та інфраструктура Харківської області.....	44
2.4. Оцінка конкурентоспроможності України та Харківської області в галузі туризму (Індекс конкурентоспроможності галузі туризму України та Харківської області).....	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	63
3.1. Складений індекс конкурентоспроможності Харківської області	63
3.2. Проблеми галузі туризму Харківської області та шляхи їх вирішення...	64
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Туризм сьогодні є одним із пріоритетних напрямків економіки нашої країни. Україна, досить велика по площі держава, має різноманітні ресурси. Кожна область володіє унікальними ресурсами. Галузь туризму в Україні потребує вдосконалення.

Харківський регіон є одним з найбільших наукових, культурних і транспортних центрів України. Харків є студентським центром, що викликано великою кількістю вищих навчальних закладів. Харківський регіон має величезний потенціал для розвитку в будь-якій сфері діяльності, а особливо в туризмі.

Наявність у регіоні всіх необхідних ресурсів для туристичної діяльності тільки лише підтверджує, що дослідження туристичного потенціалу Харківської області дуже актуальна тема.

Актуальною тема є ще тому, що з розвитком туризму в будь-якому регіоні покращується інфраструктура, з'являється багато робочих місць, до того ж, є необхідність в підтримці культурно-історичного надбання регіону, туризм цьому сприяє. До речі, є можливість розвитку іноземного (в'їзного) туризму в регіоні після 2012 року (Харків був обраний місцем проведення футбольних матчів на Чемпіонаті Європи, який відбудеться у 2012 році в Україні), але для цього необхідно мати розвинену інфраструктуру та мати привабливість для туристів. До того ж такі дослідження особливо важливі та необхідні в час політичних, економічних, фінансових та взагалі будь-яких криз.

Об'єктом дослідження магістерської роботи обрано туристичний потенціал Харківської області. Сприймаючи туристичний потенціал регіону як одне ціле, можна стверджувати, що значення кожної зі складових частин цього цілого можна зрозуміти й оцінити лише після ретельного аналізу й оцінки складових частин. Тому дослідження туристичного потенціалу в цілому варто починати з одночасного розгляду всіх його компонентів. До цих

компонентів у першу чергу належать природно-географічні, культурно-історичні, соціально-економічні ресурси, а потім інфраструктура регіону.

Предметом дослідження є туристичний потенціал Харківської області та його конкурентоспроможність. Для того, щоб оцінити туристичний потенціал всієї території необхідно ретельно, докладно вибираючи достовірну інформацію й дані, розглянути кожне питання з усіх боків, адже метою цієї наукової праці є визначення ступеня важливості регіону в туризмі та рівня його конкурентоспроможності у цій галузі, тобто визначення ресурсів регіону, їхнє використання й розкриття туристичного потенціалу місцевості. У цілому, від того, як ефективно й доцільно використовуються ресурси й можливості, безпосередньо залежить його потенційний ріст і стратегія розвитку. Взагалі суть маркетингових досліджень туристичного потенціалу якої-небудь області, у цьому випадку Харківської, полягає у визначенні ефективності використання ресурсів, у визначенні потенційної спроможності конкурувати на ринку, виставляючи всі свої пропозиції на ринок, і у визначенні попиту на ці пропозиції. Адже навіть маючи чудові природно-кліматичні, культурно-історичні ресурси, можна мати низький рівень попиту, це означає, що маркетингова стратегія чітко не визначена й що туристична галузь не є пріоритетною галуззю регіону. На жаль, так відбувається тому, що державні органи управління, мається на увазі місцеві управлінські органи, які є компетентними в цьому питанні, не приділяли увагу важливості туризму й не розглядали його як потенційний шлях розвитку для регіону.

Метою дослідження є визначення ступеня важливості Харківської області та рівня її конкурентоспроможності в галузі туризму.

В процесі дослідження розв'язувались наступні задачі:

- визначення туристичного потенціалу, методів та методологій його дослідження;
- аналіз туристичного потенціалу та туристичних ресурсів Харківської області;

- оцінка та розрахунок Індексу конкурентоспроможності туризму Харківської області;

- визначення проблем, що сповільняють розвиток туристичної галузі, та розроблення шляхів вирішення цих проблем.

Методологія роботи була частково розроблена самостійно та частково по аналогії з методологією Всесвітнього економічного форуму.

Інформаційною базою послужили робота Юрченко С.О. [27] та фактичні дані Всесвітнього економічного форуму, Управління статистики Харківської облдержадміністрації, Державної служби туризму і курортів.

Робота складається з вступу, 3 розділів та висновків, містить 89 сторінок тексту, 2 малюнків, 13 таблиць, 4 додаток. Список джерел включає 28 найменувань літератури, 11 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИ ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Визначення туристичного потенціалу

Туристично-рекреаційний потенціал — це сполучення туристично-рекреаційних ресурсів, що задовольняють попит населення у відпочинку та туризмі. Іншими словами, туристичний потенціал — це наявність туристично-рекреаційних ресурсів в області, їх пропозиції, попит на них та можливості задоволення населення та туристів у відпочинку та туризмі., конкурентоспроможність туристичної індустрії області [24, с. 78].

Під туристичними ресурсами розуміють рекреаційно-туристичні ресурси. Рекреаційно-туристичні ресурси — це сукупність природних та соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини відповідно працездатності, і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого та опосередкованого споживання та виробництва рекреаційно-туристичних послуг [24, с. 85].

При оцінюванні туристичного потенціалу слід ураховувати всю сукупність внутрішніх (ендогенних) і зовнішніх (екзогенних) факторів, що обумовлюють пріоритети й перспективи розвитку туризму на даній території [24, 107].

Група внутрішніх факторів, що безпосередньо визначають ефективність туризму, містить у собі: рівень розвитку інфраструктури туризму; ступінь налаштованості населення подорожувати в будь-який час року; номенклатуру пропонованих населенню видів туризму й роботу з різними ринковими сегментами попиту; кадрове забезпечення туристського бізнесу; наявність структур, які оптимізують діяльність туристичних фірм і забезпечують захист прав мандрівників.

У групу зовнішніх факторів входять:

1.Фактори, що визначають туристський потенціал регіону і його атрактивність:

- Природно-географічні й кліматичні умови;
- Історико-культурний потенціал.

2.Фактори, що побічно впливають на туризм, а саме:

- Соціально-демографічні;
- Соціально-економічні й політичні;
- Науково-технічні фактори;
- Соціально-культурні фактори [29].

Перелічені фактори можуть справляти як позитивний, так і негативний вплив на розвиток туризму. Розвиток туризму можуть стримувати такі фактори, як економічні кризи, мілітаризація економіки, зріст зовнішньої заборгованості, політична нестабільність, зростання цін на предмети споживання, безробіття, страйки, криміногенна обстановка, фінансова нестабільність (інфляція, стагнація валют), скорочення обсягів особистого споживання, неблагополуччя екологічної ситуації, жорсткість візових формальностей і митних правил, зниження квот обміну валюти.

У свою чергу, розвиток туризму в регіоні може позитивно виявлятися на загальну економічну ситуацію: за рахунок створення нових робочих місць, залучення в господарський оборот додаткових матеріальних ресурсів, будівництва нових об'єктів туризму, залучення інвесторів, збільшення товарообігу.

Залежно від мети подорожі виділяються ринки рекреаційного, культурно-пізнавального, ділового, наукового, релігійного, етнічного туризму та інших. Практично кожний з цих ринків неоднорідний. Як правило, туристичні подорожі мають декілька цілей одночасно.

Для більш детального та ретельного аналізу ресурсів Харківської області було обрано такий план, за допомогою якого поступово буде оцінюватися туристичний потенціал області:

1. Природно-рекреаційні ресурси Харківської області:

- Рельєф;
- Водні об'єкти;
- Ландшафти та зонування території;
- Клімат та біоклімат;
- Гідромінеральні ресурси;
- Екологічний стан навколишнього середовища;

2. Культурно-історичні ресурси Харківської області:

- Соціокультурна інфраструктура;
- Музеї;
- Храми, церкви, монастирі;
- Дворянські садиби;
- Народні промисли;

3. Економічні ресурси та інфраструктура Харківської області:

- Лікувально-оздоровчі заклади;
- Транспортно-дорожня мережа та система зв'язку;
- Житлово-комунальне господарство;
- Агропромисловий комплекс;
- Торгівля та побутове обслуговування;
- Зайнятість, безробіття, витрати та доходи населення.

За допомогою такої послідовності аналізу, можна найбільш повно описати та проаналізувати сучасний стан Харківської області, до того ж це дозволяє поетапно та всебічно зібрати матеріал та оцінити туристичний потенціал не відокремлено від всіх факторів, тобто оцінити туризм області як важливу частину розвитку, що значно впливає на всі фактори життя населення та економічного розвитку. Такий підхід до оцінки туристичного потенціалу показує важливість та перспективність туристичної галузі для Харківської області.

1.2. Кількісні та якісні методи оцінки туристичного потенціалу

Під ресурсами в широкому значенні цього слова розуміють:

- екологічні ресурси, сукупність компонентів, що забезпечують екологічну рівновагу в біосфері;
- культурні й історичні ресурси об'єкти й комплекси об'єктів (включаючи людей), які забезпечують суспільство інформацією про його походження й розвиток;
- природні ресурси природні об'єкти і явища, використовувані в цей час (використовувалися в минулому й будуть використовуватися в майбутньому) для прямого й непрямого споживання, що сприяють створенню матеріальних багатств, відтворенню трудових ресурсів, підтримці умов існування людства життя, що й підвищують якість;
- трудові ресурси кількість, освітньо-культурний рівень і стан здоров'я людей або частини населення, зайнятий громадсько-корисною працею;
- інформаційні ресурси сукупність впливів і відомостей, сприйманих людиною через органи почуттів і інтелектуально оброблюваних, у тому числі за допомогою спеціальних приладів;
- естетичні ресурси особливо сприятливу сполучення природних факторів, що позитивно впливають на людину через органи почуттів; це частина природних і інформаційних ресурсів;
- антропогенні ресурси, явища, умови й фактори, необхідні для існування людей [31].

Туристські ресурси мають наступні основні розпізнавальні ознаки:

- доступність і атрактивність (привабливість);
- кліматичні умови;
- ступінь вивченості;
- екскурсійна значимість;
- пейзажні й екологічні характеристики;

- соціально-демографічні характеристики;
- потенційний запас;
- спосіб використання [31].

Туристсько-рекреаційні ресурси використовуються в оздоровчих, туристських, спортивних і пізнавальних цілях і умовно підрозділяються на дві групи: природні й інфраструктурні. Динамічний розвиток туристського бізнесу вимагає наявності обох груп. Навіть при високих атрактивних властивостях природних ресурсів (без наявності комунікацій, засобів зв'язку, пам'ятників культури, мистецтва й ін.) туристський бізнес для широкого кола споживачів неможливий. При цьому, незважаючи на свою соціально-гуманну роль, туризм видозмінює екологію. Зниження збитку від впливу індустрії туризму на екологію регулюється на державному й міжнародному рівнях за рахунок: екологічної освіти, обмеження туристсько-рекреаційного навантаження на природні ресурси, податкового регулювання. При розгляді туристсько-рекреаційних ресурсів найчастіше використовуються два види оцінок: якісна й кількісна [24, с. 110].

Кількісна оцінка містить у собі:

1) показники обсягу запасів, необхідних для визначення потенційної місткості територіальних рекреаційних систем, оптимізації навантажень;

2) показники площі поширення ресурсів, сприятливих для рекреаційного використання, установлення кордонів санітарних округів;

3) тривалість комфортного сезону використання рекреаційних ресурсів, що обумовлюють сезонність використання й розвитку туризму [18, с. 153].

Якісна оцінка рекреаційних ресурсів містить у собі ступені сприятливих властивостей для певного виду або циклу рекреаційних

занять: виразність, контрастність, величчя, спроможність природних рекреаційних ресурсів будити позитивні емоції. Вартість рекреаційних ресурсів, як і природних, у цілому повинна визначатися такими ж образом, як вартість національного багатства країни, причому необхідно робити поправку на рекреаційну вартість території [27, с. 132-146].

Економічні параметри продукції рекреаційної діяльності й економічна оцінка рекреаційних ресурсів тісно пов'язані з видом ресурсу, його якістю, відстанню від району попиту, технології використання, стану навколишнього середовища. Отже, економічна оцінка рекреаційних ресурсів повинна становити собою систему показників, що відображають економічні результати рекреаційної діяльності з урахуванням їх якісних властивостей. Багатогранна роль туризму в житті сучасного суспільства (особливо зростаюча економічна ефективність галузі) висунула в число головних задач наукового дослідження рекреаційних ресурсів розробку методики їх всебічної (у тому числі й економічної) оцінки.

Ціль економічної оцінки — необхідність об'єктивно відобразити, що втрачає народне господарство та суспільство в цілому при знищенні рекреаційного ресурсу або відмові від його використання на території, де цей ресурс призначений для іншої господарської діяльності. Наявність і функціонування об'єктів туризму в області є найважливішою умовою туристичної діяльності й діяльності сучасного суспільства. Регіони різняться за рівнем обслуговування. Будь-яке порівняння передбачає кількісний вимір досліджуваних явищ, установлення залежностей між окремими процесами і т.д. Щоб правильно зробити висновки, необхідно не тільки зібрати факти, але й правильно їх обробити, застосовуючи різні методи. Поняття рівня розвитку галузі туризму передбачає порівняльну характеристику по багатьом параметрам; слід розрізняти рівень потенціалу та рівень

забезпеченості туристичною інфраструктурою та послугами [27, с. 133].

Рівень потенціалу — це порівняльна характеристика можливостей в цей самий момент кожної територіальної системи в наданні послуг. Рівень забезпеченості послугами та об'єктами туризму — це виражене у відсотках співвідношення потенціалу галузі з потребами в послугах. Про рівень розвитку туризму можна судити за обсягом надаваних послуг, ступені розвитку матеріально-технічної бази щодо території (щільності), населення (розраховуючи на 1000 людей), по інтенсивності використання матеріально-технічної бази й трудових ресурсів, зайнятих її експлуатацією [27, с. 132].

Оцінка може проводитися різними способами та методами. Один за допомогою статистичних показників, на основі яких обумовлюється заелементний (тобто по кожному елементу) або синтетичний рівень розвитку туризму.

1.2.1. Прості показники рівня обслуговування.

Можна виділити кілька видів простих показників рівня інфраструктури туризму:

1. Забезпеченість населення, площі або території послугою (O_i^m).

Цей показник може розраховуватися:

а) на 1, 1000, 10 000 людей:

$$O_i^m = \frac{F_i^m}{H_i}, \quad (1) \quad [27, \text{с. 133}].$$

де I — територіальна одиниця, для якої визначається рівень обслуговування;

m — галузь (вид) обслуговування;

F^m — потужність або обсяг послуг;

H — чисельність населення;

б) на 100 або 1000 кв. км території:

$$O_i = \frac{L}{S}, \quad (2) \quad [27, \text{с. 133}].$$

де O — щільність доріг;

L — довжина дорогий;

S — площа території.

2. Зворотний показник стосовно забезпеченості - навантаження (Z). Можна визначити навантаження на заклади, на одиниці натуральних величин (наприклад, койко-місць у готельних підприємствах) або на кількість зайнятих у галузі працівників:

$$Z_i^m = \frac{H_i}{F_i^m}, \quad (3) \quad [27, \text{с. 133}].$$

де H_i — чисельність усього населення або кількість споживачів даної послуги.

3. Показник доступності туристичних об'єктів і закладів. Можна виділити кілька видів доступності: територіальна, вартісна, асортиментна.

Територіальна доступність може характеризуватися або відстанню в км (r), або витратами часу в годиннику (t). Чим більше ці показники, тем нижче рівень розвитку галузі туризму. Тому їх характеризують як негативні показники. Для того, щоб не було плутанини між "прямими" і "негативними" показниками, абсолютні показники доступності зводять в -1 ступінь: $\frac{1}{t}; \frac{1}{r}$. Ці показники розраховуються, якщо відстань значна. При r і t , що прагнуть до 0, коефіцієнт доступності (k) модифікується [7, с, 71]:

$$k_i^m = \frac{1}{1+r_i^m}, \quad (4) \quad [27, \text{с. 134}].$$

$$k_i^m = \frac{1}{1+t_i^m}, \quad (5) \quad [27, \text{с. 134}].$$

Іноді знаходять середню теоретичну відстань (\bar{d}):

$$\overline{d_i^m} = \sqrt{\frac{S_i}{n_i^m}}, \quad (6) \quad [27, \text{с. 134}].$$

де S — площа території;

n — число об'єктів даного виду.

Показник \overline{d} - «негативний». Тому для того, щоб привести його до «прямого» виду підносять до степеня -1:

$$k_i^{\overline{d^m}} = \frac{1}{\overline{d_i^m}} \quad (7) \quad [27, \text{с. 134}].$$

Вартісна доступність (D_n) розраховується як співвідношення реальних витрат населення на туризм (S_f) до вартості нормативного набору послуг (S_n):

$$D_n = \frac{S_f}{S_n} \times 100, \quad (8) \quad [27, \text{с. 134}].$$

Асортиментна доступність (D_a) - це відношення кількостей видів послуг, пропонованих населенню в даному населеному пункті або області [U_{vf}], до об'єктивно існуючої кількості видів послуг U_v [22, с. 129]:

$$D_a = \frac{U_{vf}}{U_v} \times 100, \quad (9) \quad [27, \text{с. 134}].$$

4. Охоплення населення (A) певними послугами (у даної випадку, туристичними послугами):

$$A_i^m = \frac{N_i^m}{H_i}, \quad (10) \quad [27, \text{с. 135}].$$

де N — число фактичних споживачів;

H — чисельність населення.

5. Динаміка розвитку галузей туристичної інфраструктури. Оцінюється в основному по двох показниках - темпу росту за певний період часу й середньорічному приросту (у відсотках, як по абсолютним, так і за відносним даним). За допомогою динамічних рядів можна виявити основні тенденції в розвитку туристичної інфраструктури.

6. Синтезуючі показники. До синтезуючих показників відносяться: соціальна щільність послуг; ємність території; швидкість розвитку територіальної системи інфраструктури.

Соціальна щільність послуг (P_i) розраховується по формулі:

$$P_i = \frac{S}{H}, \quad (11) \quad [27, \text{с. 135}].$$

де S — кількість надаваних послуг;

H — чисельність населення.

Відношення між фактичною соціальною щільністю (P_i) послуг, що представляються, і нормативною щільністю (P_n) можна розглядати як показник ємності території (E) [22, с. 51]:

$$E = \frac{P_i}{P_n}, \quad (12) \quad [27, \text{с. 135}].$$

Швидкість розвитку територіальної системи інфраструктури (V):

$$V = \frac{T_8}{T_h}, \quad (13) \quad [27, \text{с. 136}].$$

де T_8 — темпи росту надаваних послуг;

T_h — темпи росту населення.

Показник менше одиниці означає невідповідність системи обслуговування потребам населення. Коефіцієнт дорівнює одиниці, відповідає пропорційному зв'язку двох показників. Якщо коефіцієнт більше одиниці, то це значить, що система обслуговування розвивається більше швидкими темпами, чим росте населення. Важливо також знання швидкості структурних зрушень (V_s) [22, с. 52]:

$$V_s = \sum \frac{T_s(i)}{T_h(k)}, \quad (14) \quad [27, \text{с. 136}].$$

де $T_s(i)$ — темпи росту окремих видів послуг;

$T_h(k)$ — темпи росту контингенту споживачів окремих видів послуг.

1.2.2. Інтегральні показники рівня обслуговування туристичними послугами

Існують різні способи оцінки розходжень у територіальних рівнях обслуговування населення. Інтегральні показники обслуговування розраховуються окремо і по туристичній галузі.

1. Для характеристики інтегрального рівня розвитку туристичної галузі інфраструктури, як правило, використовуються прості індекси, що характеризують її окремі сторони. Наприклад, для оцінки якості середовища в більшості випадків зіставляються фактичні дані про концентрацію токсичних для здоров'я людей забруднюючих речовин у водних, повітряної середовищах і в ґрунтах з нормативними даними про припустимі концентрації цих забруднень. Визначаються індекси якості природних середовищ: водних, повітряної й ґрунтів, сума яких характеризує інтегральну якість середовища (І):

$$I = \frac{a}{A} + \frac{b}{B} + \frac{c}{C}, \quad (15) \quad [27, \text{с. 138}].$$

де a - концентрація токсичної речовини у водному середовищі;

A - припустима концентрація токсичної речовини у водному середовищі;

b - концентрація токсичної речовини в повітрі;

B - припустима концентрація токсичної речовини в повітрі;

c - концентрація токсичної речовини в ґрунті;

C - припустима концентрація токсичної речовини в ґрунті.

У цю формулу можна вводити коефіцієнти значимості кожної із природних середовищ для здоров'я людини. Однак нормативи змісту забруднюючих речовин розроблені не для всіх їхніх видів і сполучень, також інформація про концентрації забруднень є не по всіх міських

поселеннях. Тому інтегральна оцінка якості середовища представляє складну проблему.

2. Оцінити територіальні розходження в рівнях обслуговування за допомогою єдиного показника можна, використовуючи коефіцієнт територіальної диференціації. Він обчислюється на базі відносних відхилень від середнього рівня:

$$-D^j = -\sum_{i=1}^n \left(\frac{U_i^j}{\overline{U^j}} - 1 \right) \times p_i, \quad (\text{для тих } i, \text{ де } \frac{U_i^j}{\overline{U^j}} < 1), \quad (16) \quad [27, \text{ с. } 139].$$

$$+D^j = -\sum_{i=1}^n \left(\frac{U_i^j}{\overline{U^j}} - 1 \right) \times p_i, \quad (\text{для тих } i, \text{ де } \frac{U_i^j}{\overline{U^j}} > 1), \quad (17) \quad [27, \text{ с. } 140].$$

де U_i^j — рівень розвитку j галузі обслуговування (туризм) в i районі;

$\overline{U^j}$ — середній рівень розвитку даного виду обслуговування по всіх областях;

p_i — питома вага населення району i у загальній чисельності населення.

Обидві суми $-D^j$ й $+D^j$ розрізняються тільки знаком, а по абсолютній величині рівні. Тому для виявлення абсолютного значення коефіцієнта досить розрахувати одну із двох сум. Аналіз доданків кожної із цих сум дозволяє оцінити міру впливу відхилень у рівнях обслуговування по кожній територіальній одиниці на сукупну величину сумарних відхилень від середньої. Коефіцієнт територіальної диференціації можна застосовувати при вивченні територіальних розходжень розвитку туризму, як комплекс галузей інфраструктури туризму в цілому [19, с. 108, 109].

3. Комплексність обслуговування. Для успішної туристичної діяльності в кожному регіоні необхідний весь набір установ інфраструктури, тому що послуги практично не взаємозамінні. Недолік з видів обслуговування значною мірою знецінює або унеможливорює використання інших, зменшуючи тим самим ефективність всієї системи в цілому. Тому в регіональних економічних, економіко-географічних

дослідженнях проявляється тенденція до сполученого дослідження рівнів розвитку різних галузей туризму. В ідеалі туристична інфраструктура регіону або населеного пункту — це не механічна сума об'єктів окремих галузей обслуговування, а їхній комплекс, елементи якого перебувають в оптимальному співвідношенні з погляду рішення завдань господарського комплексу й створення сприятливих умов для туризму. Під комплексністю розвитку інфраструктури розуміється відповідність фактичного набору послуг (галузей) заданому або еталонному [27, с. 141].

При великій кількості галузей комплексні показники можуть приховувати нерозвиненість або відсутність однієї — двох з них. Високі значення інших галузей приховують вади в розвитку інфраструктури. Для усунення гаданої компенсації Н. В. Івановій був запропонований прийом для її усунення [7, с. 73].

Для одночасної оцінки розвитку комплексу галузей і комплексності використовують зоряну діаграму, кожний промінь якої відповідає певній галузі туристичної інфраструктури. З початку координат проводиться окружність; крапки її перетинання із променями відповідають оазисним значенням показників розвитку даної галузі інфраструктури усередині окружності й за її межами градуюються в частках або в % від базисного значення. На кожному з них крапкою відзначається відповідне значення розвитку галузі. Отримані крапки з'єднуються. У результаті виходить фігура, що відбиває комплекс обслуговування (мал.) (так званий графічний метод). Ніж більше опуклий вона має вигляд, тим комплексне розвинена інфраструктура туризму. Просуммувавши значення, що відповідають крапкам на всіх променях, можна одержати комплексний показник рівня розвитку інфраструктури [7, с. 74].

4. Гравітаційний метод. В основу гравітаційного методу виміру рівня обслуговування покладена гравітаційна модель.

Жителі будь-якого пункту i можуть одержувати послугу в декількох центрах обслуговування j . Потенційна клієнтура центра обслуговування визначається по формулі:

$$U_j = \sum \frac{P_a}{r_{aj}}, \quad (18) \quad [27, \text{с. 145}].$$

де P — чисельність населення пункту;

a — індекс пунктів, що тяжіють до центра обслуговування j ;

r_{aj} — відстані від пункту a до центра обслуговування j . Якщо пункт a є й центром j , то r приймається рівним одиниці.

У центрі обслуговування j створюваний рівень обслуговування дорівнює:

$$\frac{F_j}{U_j r_{ij}}, \quad (19) \quad [27, \text{с. 145}].$$

де F_j - обсяг послуг у пункті j . У пункті i він обернено пропорційний відстані від i до j і дорівнює $\frac{F_j}{U_j r_{ij}}$ [27, с. 145].

Кілька центрів створюють для пункту загальний рівень обслуговування. При цьому, щоб рельєфніше відбити переваги користування більшими установами, величину потужності підносять до квадрата:

$$I_i = \sum \frac{F_j^2}{U_j r_{ij}}, \quad (20) \quad [27, \text{с. 145}].$$

Показник I - це «географізований» варіант забезпеченості населення послугами, являє собою потенційний рівень [7, с. 78].

5. «Територіальний дискомфорт». Метод розрахунку «територіального дискомфорту» для оцінки рівня розвитку інфраструктури був запропонований И. С. Кулаковим [7, с. 78, 79].

Його можна так само використовувати при дослідженні туристичної галузі. Він ураховує реальне споживче поведіння населення. Інформацію збирають шляхом логічного опитування населення. У цьому випадку застосовується стратифікована вибірка, де представлені всі типи

споживачів із всіх типів населених пунктів, диференційованих по доступності. Необхідно знати, як часто протягом року відвідують установи інфраструктури люди, що живуть у центрі обслуговування, де є такі установи, і жителі поселень, де немає таких установ. Чим більше різниця між цими значеннями, тим сильніше територіальний дискомфорт. Він розраховується по кожному виді послуг, його величина може визначатися не тільки для окремого поселення, але й для всієї території в цілому. Територіальний дискомфорт виражається по формулі:

$$G_i^m = \sum \frac{Q^{mi}}{S_i^{ml}} \times N_i^l, \quad (21) \quad [27, \text{с. 146}].$$

де G_i^m — територіальний дискомфорт;

Q^{mi} — інтенсивність відвідування певної установи споживачем типу l , що живе в центрі обслуговування;

S_i^{ml} — те ж для жителів пункту l , що не має даної установи;

N_i^l — число споживачів типу l у пункті i .

1.3. Методологія розрахунків та оцінки Індексу конкурентоспроможності

України та Харківської області в галузі туризму

1.3.1. Індекс конкурентоспроможності в галузі туризму

Індекс Конкурентноздатності Туризму розвився в межах контексту Програми Співтовариства Промисловості Світового Економічного Форуму для Авіації, сектора Туризму. Індекс Конкурентоспроможності прагне вимірювати фактори й політику, які роблять туризм привабливим для розвитку індустрії туризму в різних країнах. Індекс був вироблений у близькому співробітництві з відділом Світового економічного форуму Стратежик Дизайн Партнер Буз энд Кампани й партнерами по даним Делоитт, Міжнародною асоціацією повітряного транспорту, Міжнародним союз по збереженню природи, Всесвітня туристська організація, Світовий

совет з питань туризму й подорожей. Світовий економічний форум також одержав важливий зворотний зв'язок від багатьох ключових компаній, які є промисловими партнерами, а саме: Аберкромбі й Кент, Аэробус, Бомбардир, Бритиш Эйрвэйс, Карлсон, Эмиратс Груп, Этихаб Эйрвэйс, Герц, Джет Эйрвэйс, НетДжетс Європа, Силверси, Звис Інтернешнл Эйрлайнс і Роллс-ройс. Індекс заснований на трьох основних категоріях змінних, які полегшують або рухають конкурентноздатність у туризмі.

Ці категорії розподілені в підсумку в три подиндекса Індекси конкурентоспособности в туризмі: подиндекс закони регулювання в туризмі; ділове навколишнє середовище й подиндекс інфраструктури туризму; і подиндекс людських, культурних, і природних ресурсів. Перший подиндекс включає ті елементи, які є пов'язаними з політикою й взагалі знаходяться під спостереженням уряду; другий подиндекс включає елементи ділового навколишнього середовища й "тверду" інфраструктуру кожної економіки; і третій подиндекс містить у собі "більше м'які" людські, культурні, і природні елементи ресурсів кожної країни.

Кожний із цих трьох подиндексів складений у свою чергу багатьма показниками конкурентноздатності в туризмі, яких усього 14:

1. Урядові закони та укази;
2. Екологічна стійкість;
3. Безпека й охорона;
4. Здоров'я й гігієна;
5. Установлення пріоритетів у туризмі;
6. Інфраструктура повітряного транспорту;
7. Інфраструктура наземного транспорту;
8. Інфраструктура туризму;
9. Інфраструктура інформаційних і комунікаційних технологій (ІСТ);
10. Цінова конкурентноздатність в індустрії туризму;
11. Людські ресурси;
12. Спорідненість до туризму;

13. Природні ресурси;

14. Культурні ресурси.

У додатке зазначена повна структура Індексу, що показує 14 складових показателів й їхній розподіл у межах цих трьох подіндексів [30].

Кожний з показателів, у свою чергу, складений з багатьох окремих змінних. Набір даних включає так називані «тверді» дані (статистичні дані) і дані, получені шляхом щорічного Опитування, що проводить Світовий Економічний Форум. «Тверді» дані були отримані із привселюдно доступних джерел, міжнародних організацій, установ туризму й експертів. Огляд проводиться серед президентів і головних бізнесів-лідерів у всіх економічних системах, які беруть участь у дослідженні, тобто, серед людей, які приймають інвестиційні рішення у своїх відповідних економічних системах. Огляд забезпечує унікальними і якісними даними по багатьом питанням і проблемам ділової сфери установ туризму, так само як стосується особах проблем, пов'язаних з індустрією туризму і якістю навколишнього середовища.

Показник урядових законів й указів містить у собі політикові держави, у якій навколишніх середовищ сприяє розвитку сектора туризму в країні. Уряд може вплинути на привабливість розвитку цього сектора, залежно від своєї політики, який воно руководствується, своєї підтримки або навпаки прешають розвитку туризму. Іноді повна благих намірів політика може створювати бюрократизм або явне перешкоди, які мають зовсім протилежний ефект. У цьому показнику приймається в увагу ступінь, до якого іноземна власність і прямі іноземні інвестиції вітаються й полегшені країною, наскільки права власності захищені, час і засоби, які потрібні для початку бізнесу, ступінь складності тренований одержання візи, і відкритість двосторонніх Угод про повітряні сполучення, у яких уряд вступив з іншими країнами [30].

Важність навколишнього середовища для забезпечення привабливості місця туристичного призначення не може бути завищені; політика й фактори, які збільшують екологічну стійкість, у край важливі для забезпечення

привабливості й у майбутньому. У цьому показнику вимірюється строгість законодавчої бази про екологію в країні, так само як і ступінь її фактичного дотримання. З огляду на впливу на навколишнє середовище, які іноді може приносити сам туризм, також приймається в увагу рамки розвитку індустрії туризму в економічній системі, якими розташовує уряд. На додаток до законодавчої бази цей показник включає так само деякі з екологічних показників, таких як виділення вуглекислого газу й відсоток вимираючих видів тварин у країні.

Безпека й охорона — це критичний фактор, що так само визначає конкурентноздатність странів індустрії туризму. Туристи будуть, імовірно, утримані від подорожі в небезпечні країни або області, що робить туристичні місця менш привабливими. Так само приймається в увагу ступінь і кількість злочинів і насильства, у тому числі й тероризму, рівень, якість і надійність роботи міліції, необхідної для забезпечення захисту від злочину, у тому числі й рівень дорожньо-транспортних випадків у країні.

Здоров'я й гігієна є також істотними для конкурентноздатності туризму. Доступ у межах країни до поліпшеної питної води й санітарних умов важливі для комфорту й здоров'я мандрівників. І коли туристи дійсно занедужують, сектор здоров'я країни повинен могли гарантувати, що про їх належним чином подбають, ступінь придатності лікарів, лікарень і лікарняних ліжок.

Ступінь пріоритетності сектора туризму для правительств так само має сильний вплив на конкурентноздатність країни або області. Ставлячи на першій план і відбиваючи це в пріоритетах бюджету, уряд може направляти необхідні фонди до істотних робочих проектів. Це також показує наміру, у яких можуть бути позитивні ефекти рівномірного поширення, такі як залучення подальших приватних інвестицій у сектор. Установлення пріоритетів сектору також може бути відбите в безлічі інших напрямках, таких як забезпечення участі туристичного продукту країни на міжнародних туристичних ярмарках і виставках, присутність на ринку країни високоякісних " місць, що продають, відпочинку" туристичні кампанії.

Якісна інфраструктура повітряного транспорту забезпечує легкість доступу в країну й виліт із країни, так само як пересування в межах країн. У цьому показнику вимірюється й кількість повітряного транспорту, показник пасажиро-кілометрів, число відльотів, щільність аеропорту, і числа операційних авіаліній, так само як якості інфраструктури повітряного транспорту й для внутрішніх і зовнішніх польотів.

Життєво важливим для легкого пересування в межах країни є просторість й якість інфраструктури наземного транспорту країни. Це містить у собі якість автодоріг, залізниць, і портів, так само як і ступінь ефективності національної транспортної мережі в цілому, доступність транспортування до ключових ділових центрів і визначних пам'яток у межах країни або області [30].

Цей показник містить у собі також багато аспектів загальної інфраструктури туризму в кожній країні, на відміну від загальної транспортної інфраструктури. Сюди ж ставиться інфраструктура проживання (житлової фонд, число готельних номерів), наявність на ринку країни головних компаній прокату автомобілів і наявність фінансової інфраструктури для туристів (наявність й якість банківських або торговельні автоматів).

З огляду на важливість, що збільшується, сучасного стану навколишнього середовища індустрії туризму для планування маршрутів, також якість інфраструктури інформаційних технологій і комунікацій (ІСТ) в економіці. Приводяться норми проникнення ІСТ (Інтернет, телефонні лінії, лінії мобільного зв'язку та інше), які забезпечують активність суспільства в інтерактивній сфері й ступінь використання інформаційних технологій і технологій комунікацій у ділових угодах, у тому числі й у туризмі.

Ценова конкурентноздатність в індустрії туризму є важливим елементом, а низькі ціни збільшують привабливість деяких країн або областей для багатьох мандрівників. Щоб виміряти цінову конкурентноздатність країни або області, приймаються в увагу фактори, такі

як ціни на товари й послуги в країні (паритет купівельної спроможності), податки на вартості авіаквитків і тарифи аеропорту (які можуть підвищити вартість авіаперельотів), рівень цін на палива в порівнянні з іншими країнами, і оподатковування в країні (під яке попадають туристи), так само як і відносна вартість розміщень у готелі [30].

Якісні людські ресурси гарантують в економіці той факт, що в індустрії туризму є доступ до співробітників, які мають потребу в розвитку й росту. Цей показник бере до уваги здоров'я, утворення й кваліфікаційні рівні, і складається із двох певних підпоказателів. Підпоказатель образования й кваліфікації позначають рівні утворення (початкова й середня освіта), так само як якість освітньої системи загалом, котре цінується діловими колами. Крім офіційної освітньої системи, також приймається в увагу приватний сектор, який займається модернізацією і розвитком людських ресурсів, включаючи придатність спеціалізованих навчальних послуг і ступінь підготовки кадрів компаніями в країні. Показник визначає подальшу придатність компетентної робочої сили, приймається в увагу ступінь наймання й звільнень, що утрудняється або полегшується чиновницьким регулюванням або утруднення по найманню іноземної робочої сили. Здоров'я робочої сили також включається в цей показник і тривалість життя населення в країні, так само як специфічна дорожнеча ВІЧ/СПИДА для бізнесу [30].

Також включення близькості туризму, що вимірюється ступенем відкритості країни й общества для туризму й іноземних відвідувачів. Природним є той факт, що відкритість і доступність населення до подорожування й для іноземних відвідувачів впливає на конкурентоздатність туризму країни. Зокрема мається на увазі міра відносини населення країни до іноземних мандрівників; міра ступеня, до якої бізнеси-лідери просувають подорож і дозволяють у своїх країнах на ряді з важливими, діловими контактами; і міра відкритості туризму (витрати туризму й процентний дохід у ВВП), що показує важливість туризму щодо повного розміру країни.

Природні ресурси є важливим чинником, що лежить в основі національної конкурентноздатності туризму. Країна, що у стані запропонувати мандрівників доступ до природних активів, має конкурентноздатну перевагу. У цьому показнику включаються екологічні заходи щодо привабливості, включаючи число природних місць Світової спадщини ЮНЕСКО, міра якості навколишнього середовища, багатства фауни в країні, що вимірюється кількістю відомих різновидів тварин і відсоток захищених державою областей, які мають національний статус.

Нарешті, культурні ресурси, які є в розпорядженні кожної країни, також є критичним двигуном конкурентноздатності туризму в усім світі. У цей показник включається число культурних місць Світової спадщини ЮНЕСКО, містка здатність спортивних стадіонів, число міжнародних ярмарків і виставок у країні. Крім того в 2009 році була додана міра творчих галузей промисловості країни, що є додатковим показником культурного багатства.

Ці 14 показників перегруповані в три подиндекса, описані вище, як показано в Додатку, і повний рахунок для кожної країни отримане як незважене середнє число цих трьох подиндексів. По цьому ж принципі розраховується індекс конкурентноздатності окремої області в країні. Ці показники обчислюються за допомогою “твердих даних” (статистичних даних) і «оглядових даних», які одержують шляхом соціологічних опитувань [30].

Дані, які одержують шляхом великого соціологічного опитування, що проводить Світовий Економічний Форум, і називається він Виконавчий Огляд Думки із градацією від 1 до 7 балів, приклад запитальника представлений у Додатке. Тверді дані збираються з різних офіційних джерел.

Щоб вирівняти змінні твердих даних, які використовуються в Індексі, з даними опитування, їх переводять у масштаб від 1 до 7 балів. Кожний з показників обчислюється як незважене середнє число окремих складових змінних. Подиндекси обчислюються як незважені середні числа включених показників. У випадку показників людських ресурсів, що самотійно

складений із двох підпоказателів (утворення, навчання й придатність компетентної робочої сили), повний показник — незважене середнє число цих двох підпоказателів. Повний Індекс — це незважене середнє число цих трьох подіндексів.

Змінні кожного показника й підпоказателя описані нижче. Якщо змінна є одним із твердих даних, це позначено в круглих дужках після опису.

Індекс А: Закони регулювання туризму;

Показник 1: Політика держави й закони:

- Поширеність іноземної власності;
- Права власності;
- Закони про іноземні інвестиції;
- Візові вимоги (тверді дані);
- Відкритість двосторонньої Угоди про Повітряні сполучення (тверді дані);
- Прозорість політики уряду;
- Витрати часу на початок бізнесу (тверді дані);
- Матеріальні витрати для початку бізнесу (тверді дані);

Показник 2: Екологічна стійкість:

- Законодавча база екологічного регулювання;
- Здійснення екологічного регулювання;
- Стійкість розвитку індустрії туризму;
- Виділення вуглекислого газу (тверді дані);
- Концентрація викидів в атмосферу (тверді дані);
- Кількість зникаючих біологічних видів (тверді дані);
- Ратифікація екологічної угоди (тверді дані);

Показник 3: Безпека й охорона:

- Витрати бізнесу на безпеку від тероризму;
- Надійність міліцейських послуг;
- Витрати на охорону від злочинів й насилля;

- Статистика дорожньо-транспортних випадків (тверді дані);

Показник 4: Здоров'я й гігієна:

- Кількість лікарів (тверді дані);
- Доступ до поліпшених санітарних умов (тверді дані);
- Доступ до поліпшеної питної води (тверді дані);
- Стан лікарень і лікарняних ліжок (тверді дані);

Показник 5: Установлення пріоритетів у секторі туризму:

- Установлення державних пріоритетів в індустрії туризму;
- Витрати уряду на індустрію туризму (тверді дані);
- Ефективності маркетингу й просування бренда на ринок для залучення туристів;
- Статистика відвідування в туризмі (тверді дані);

Індекс Б: Ділове середовище й інфраструктура туризму:

Показник 6: Інфраструктура повітряного транспорту:

- Якість інфраструктури повітряного транспорту;
- Доступна кількість пасажиро-кілометрів , внутрішніх (тверді дані);
- Доступна кількість пасадиро-километров, міжнародних (тверді дані);
- Кількість від'їздів на 1 000 населення (тверді дані);
- Щільність аеропорту (тверді дані);
- Число працюючих авіаліній (тверді дані);
- Міжнародні мережі повітряного транспорту (тверді дані);

Показник 7: Інфраструктура наземного транспорту:

- Якість автодоріг;
- Якість інфраструктури залізниці;
- Якість інфраструктури порту (якщо необхідно);
- Якість внутрішньої транспортної мережі;
- Щільність доріг (тверді дані);

Показник 8: Інфраструктура туризму:

- Кількість готельних номерів (тверді дані);
- Наявність на ринку головних компаній прокату автомобілів (тверді дані);
- Якість і количество торговельних автоматів, які приймають кредитні картки Visa (тверді дані);

Показник 9: Інфраструктура інформаційних технологій і комунікацій:

- Ступінь використання інтернету в діловій сфері;
- Інтернет-користувачі (тверді дані);
- Телефонні лінії (тверді дані);
- Передплатники високопропускної і безпроводного інтернету (тверді дані);
- Користувачі мобільного зв'язку (тверді дані);

Показник 10: Цінова конкурентоздатність індустрії туризму:

- Оподаткування й тарифи аеропорту (тверді дані);
- Паритет купівельної спроможності (тверді дані);
- Ступінь й ефект оподаткування;
- Рівень цін на паливо (тверді дані);
- Індекс цін готелів (тверді дані);

Індекс В: людські, культурні й природні ресурси в індустрії туризму

Показник 11: Людські ресурси. Утворення й навчання:

- Реєстрація початкового утворення (тверді дані);
- Реєстрація середньої освіти (тверді дані);
- Якість системи освітньої;
- Можливість місцевого спеціалізованого дослідження й навчальних послуг;
- Ступінь придатності підготовки кадрів компетентної робочої сили;
- Методи наймання й звільнення;

- Легкість наймання іноземної робочої сили;
- Поширеність ВІС (тверді дані);
- Вплив ВІС/СНІД на ділову сферу;
- Тривалість життя населення (тверді дані);

Показник 12: Наближеність туризму:

- Відкритість туризму (тверді дані);
- Відношення населення до іноземних відвідувачів;
- Рекомендована тривалість ділових відряджень;

Показник 13: Природні ресурси:

- Число природних місць Світової Спадщини (тверді дані);
- Особоохраняемые області й природне об'єкти (тверді дані);
- Якість навколишнього середовища;
- Кількість відомих різновидностей тварин (тверді дані);

Показник 14: Культурні ресурси:

- Число культурних об'єктів Світової Спадщини (тверді дані);
- Спортивні стадіони (тверді дані);
- Число міжнародних ярмарків і виставок (тверді дані);
- Експорт творчої промисловості (тверді дані) [30].

Оцінка конкурентоспроможності здійснюється за допомогою розрахунків формул та підсумків опитування населення, яким займається Всесвітній економічний форум.

Більшість питань мають однакову структуру, що просить учасників оцінити за допомогою шкали від 1 до 7 балів сучасний стан різних аспектів їх специфічного операційного середовища. У одному кінці масштабу знаходиться відмітка 1 бал, що представляє якнайгірший можливий стан функціонування будь-якого аспекту, а в іншому кінці масштабу — 7 балів, що представляє найкращу оцінку стану. Примірник листівки опитування представлений в додатку Г.

Стандартна формула перетворення в масштаб від 1 до 7 балів кожної змінної твердих даних виглядає так:

$$6 \times \left(\frac{x-b}{a-b} \right) + 1, \quad (22) \quad [30].$$

де x — це рахунок країни по показнику;

a — це типовий максимум, тобто 7 балів;

b — це типовий мінімум, тобто 1 бал.

Типовий мінімальний і типовий максимум показники — це найнижчі й найвищі бали по опитуванню, відповідно. Для тих твердих змінних даних, для яких більше висока цінність указує гірший результат (наприклад, кількість дорожньо-транспортних пригод, рівень цін на паливо), покладається на формулу нормалізації, що, на додаток до перетворення ряду в масштаб від 1 до 7 балів, повністю змінює неї, так, щоб 1 й 7 балів відповідали гіршому й найкращому результатам, відповідно:

$$-6 \times \left(\frac{x-b}{a-b} \right) + 7, \quad (23) \quad [30].$$

де x — рахунок країни по показнику,

a — типовий максимум, тобто 7 балів,

b — типовий мінімум, тобто 1 бал.

Переменные 6.2 Доступні внутрішніх пасажиро-кілометрів й 6.3 Доступні міжнародні пасажиро-кілометри об'єднують, щоб сформувати одну єдину змінну.

Вплив ВИЧ/СПИДА на конкурентноздатність туризму залежить не тільки від рівня й норми, але також і від витрат бізнесу на цю проблему. Тому, щоб оцінити вплив ВИЧ/СПИДА комбінується норма рівня з питанням з Опитування. Щоб об'єднати ці дані, спочатку береться відношення норми рівня кожної країни щодо найвищої норми рівня [30].

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-рекреаційні ресурси Харківської області.

Харківська область розташована на північному сході України на території двох природних зон Лівобережної України - Лісостепу і Степу в межах водорозділу, що відокремлює басейни Дону і Дніпра.

На півночі Харківська область межує з Белгородською областю Росії, на сході — з Луганською, на північному сході — з Донецькою, на півдні — з Дніпропетровською, на заході — з Полтавською та на північному заході — з Сумською областями України. Площа території Харківщини складає 31,4 тис. кв. км, що становить 5,2% території України. Відстань із сходу на захід складає 225 км, з півночі на південь — 200 км.

Область розділена на 27 адміністративних районів, до її складу входить 18 міст, з них 7 міст обласного підпорядкування, 61 селище міського типу, 381 сільських рад, 1683 сільських населених пунктів.

Рельєф Харківської області — це хвиляста рівнина, яка розмежована річковими долинами, ярами та балками. У північно-східну частину області заходить Середньоруська височина, у південну — відроги Донецького кряжа.

Основні його риси визначаються приуроченістю території до басейнів рік Дону та Дніпра. Басейн Дону складає 75% території області, басейн Дніпра — 25%.

Сіверський Донець, приток Дону, — головна водна артерія Харківської області. На території області ця річка несе свої води протяжністю 370 км (загальна її довжина 1053 км). Її основні притоки на території області – ріки Оскіл, Уди, Берека, Харків, Лопань, Сухий Торець, Балаклея, Вовча, Великий Бурлук та інші маленькі річки. Сіверський Донець живлять підземні води та атмосферні опади.

В західній частині області найбільшими є річки Мерла, Коломак, Орель, Берестова, Самара, які належать до басейну Дніпра.

Чималі запаси води мають озера. Найбільш великі з них - Лиман, Чайка, Світличне, Камишовате. Крім того, в долині Сіверського Донця створені два великих штучних водоймища — Печенізьке та Червоноооскольське.

Краще всього водними ресурсами забезпечені північно-західні, північно-східні та центральні райони області. Водні об'єкти дозволяють розвивати оздоровчий, лікувальний, спортивний відпочинок. Річки можуть привернути увагу аматорів рибного лову.

Північно-західні, північно-східні та центральні райони області розташовані і великі лісові масиви. В південних районах ліси розкидані невеликими ділянками — урочищами по ярах, балках і низинах. В додатку А надається туристична карта Харківської області, показує головні ліси, водні та туристичні об'єкти.

Харківщина, переважно через своє географічне положення та кліматичні особливості, належить до малолісних регіонів держави. За показником лісистості (він складає 12%) Харківська область займає 15 місце серед адміністративних областей держави. Фактична лісистість Харківської області на даний час є неоднорідною в межах окремих районів і коливається від 2,9% (Сахновщинський район) до 30,7% (Зміївський район).

Ліси займають 318 тис. га. В лісах і парках Харківщини росте більш за 1000 видів і форм дерев та кущів. Переважні лісові породи — дуб черешчатий і сосна звичайна. Нерідко зустрічається ялина. Із пород-супутників поширені липа, клен, ясень. На достатньо вологих ґрунтах ростуть береза, ольха, верба, осина, тополя. В лісах чимало дикоростучих плодових дерев, таких як яблуні та груши.

Такі кущі як ліщина, бересклет, калина, глід, бузина, терен бувають в підлісках і на узліссях. Види порід харківських лісів за

останні роки збагатились за рахунок культивування різноманітних екзотичних рослин — сосни веймутової, оксамиту амурського, айви японської, дуба червоного.

Північно-західні, північно-східні та центральні райони області розташовані і великі лісові масиви. В південних районах ліси розкидані невеликими ділянками — урочищами по ярах, балках і низинах.

До того ж лише 16% від загальної площі Харківської області становлять території, де не рекомендується тривалий відпочинок, збір грибів, ягід та лікарських рослин.

Таблиця 2.1

Рекреаційні зони Харківської області

Рекреаційна зона	Площа тис. га	Ландшафтно-природні характеристики
Сіверськодонецька регіональна рекреаційна система		
Харківська	140,8	Басейн річок Уди та Лопань з лісовими масивами та прирічних схилах правого та лівого берегів
Печенізька	63,2	Долина Печенізького водосховища з лісовими масивами та прирічних схилах правого та лівого берегів
Ізюмська	61,6	Долина річки Сіверський Донець з лісовими масивами та прирічних схилах правого та лівого берегів
Зміївська	40,0	Долина річки Сіверський Донець з лісовими масивами та прирічних схилах правого та лівого берегів
Червонооскільська	40,0	Уздовж долини річки Оскіл та Червонооскільського водосховища
Чугуївська	22,4	Долина річки Сіверський Донець
Балакліївська	20,8	Долина річки Сіверський Донець
Придніпровська регіональна рекреаційна система		
Краснокутська	54,4	Уздовж річок Мерла та Мерчик з лісовими масивами та прирічних схилах правого та лівого берегів

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Всього на території області налічується 8 рекреаційних зон загальною площею 443, 2 тис. га.

Створення умов для організації туризму і відпочинку можливе на територіях деяких об'єктів природно-заповідного фонду. В області, до категорій природно-заповідного фонду, де проводиться рекреаційна діяльність, відносяться регіональні ландшафтні парки, дендрологічні та зоологічні парки, ботанічний сад, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. На території цих об'єктів проводиться робота з екологічної освіти та виховання населення.

Біокліматичні та кліматичні умови Харківської області є досить комфортними для проживання та відпочинку. Біоклімат може робити як позитивне, так і негативний вплив на людину, спричиняючи той або інший ступінь комфортності. Медико-кліматичний вплив клімату на організм людини визначається режимами: дратівний (малосприйнятливий режим), що тренує (сприятливим для більшості людей), що щадить (сприятливо впливає на всіх відпочиваючих, у тому числі на ослаблених хворих). Для лікувального відпочинку потрібні умови, що тренують і щадять, для спортивного туризму — сприятливі й умови, що тренують.

Біоклімат є одним з істотних ресурсів, що визначають умови відпочинку в даному районі. Він формується під впливом трьох основних кліматоутворюючих факторів:

- сонячної радіації, що визначає надходження тепла й світла на дану територію;
- атмосферою циркуляцією, з якої зв'язані переноси повітряних мас і мінливість погодного режиму;
- поверхні, що підстилає, що спричиняється мікрокліматичні розходження території.

Клімат Харківської області — помірно-континентальний. Зима продовжується приблизно 130 днів. Морози чергуються з відлигами,

хоча в окремі роки зима буває суворою, з великою кількістю снігу та більш тривалою, ніж звичайно.

Літо в основному спекотне, довготривалість його — до 140 днів. Часто дують вітри: влітку та восени — західні, взимку та навесні — південно-східні й східні.

Осінь на Харківщині — найчудовіша пора року, як правило тепла, суха, з великою кількістю сонячних днів.

Харківська область відноситься до зони з недостатньою зволоженістю. В деякі роки тривала відсутність опадів в поєднанні з високою температурою повітря, відносно низькою вологістю та вітром створюють умови для засушливих й суховійних явищ.

Кількість опадів за рік коливається від 475 до 568 мм, що зменшується з північного заходу на південний схід. Місяць з найбільшою кількістю дощів — червень [28].

Біокліматичні умови району досить комфортні для проживання, відпочинку й лікування туристів. У цілому вони відповідають режиму, що щадить, улітку й тренуючому взимку. По кліматичних умовах район сприятливий як для літнього, так і для зимового відпочинку

Харківщина має цінні курортологічні ресурси, цілісні природні комплекси з комфортними мікрокліматичними характеристиками. Сприятливі природні умови Харківської області зумовили формування та розвиток багатьох санаторно-курортних здравниць. В Харківській області є джерело мінеральної води — гідрокарбонатно-кальцієво-натрієво-магнієва.

На основі цього джерела був спроваджений курорт республіканського значення Березовські мінеральні води. Це джерело виходить з глиняних піщаників Харківського яруса палеогену в обриві крутого схилу Березовської балки. Інші лікувальні властивості цієї місцевості є торф'яні залежи площею 3 га, які складаються з чотирьох верств. Третій верств є

найбільш цінним своїми лікувальними властивостями – це чорний, сильно розкладений торф.

Також на Харківщині багато лікувальних кліматичних місцевостей (Шаровка, Занкі, Наталівка, Репкі Померкі, селище Південний, селище Високе, Люботин, Покатілівка, Зелений Гай та інші), декілька мінеральних джерел (в Ізюмі та Рай-Еленівці) та торф'яні залежи в районі Занки, Комаровки та Рай-Еленівки.

Стан навколишнього природного середовища значною мірою залежить від географічного розташування, кліматичних умов області, а також від впливу на довкілля антропогенних факторів.

За даними Харківського обласного центру з гідрометеорології, який проводить спостереження за забрудненням атмосферного повітря міста Харкова, індекс забруднення атмосфери міста за останні роки має тенденцію до зниження, в 2003р він становив 5,93, в 2002 році — 5,98, в 2001 році — 6,06 проти 11,26 у 1990р. У складі атмосферного повітря міста відмічається незначне зменшення вмісту, пилу, діоксиду азоту, на рівні минулого року залишилися середньорічні концентрації, фенолу, формальдегіду, оксиду вуглецю та аміаку, але декілька збільшилось забруднення атмосфери міста діоксидом сірки [28].

Гострою залишається ситуація з викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту. Такі викиди по області в 2003 р. збільшились на 4,4 тис.тонн і складають за даними обласного управління статистики 138,5 тис.тонн (48% від загального викиду забруднюючих речовин). По м. Харкову цей показник складає понад 87% [28].

Враховуючи значний вклад автотранспорту в 2003 році за даними обласного статистичного управління загальна кількість викидів по області збільшилась на 1,1 тис. тонн і склала 286,8 тис.тонн (285,7

тис.тонн в 2002 р., 286,8 тис.тонн в 2001 р., для порівняння — 674,5 тис.тонн у 1990 р.[28].

Більш 89% зниження в області викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел було досягнуто на Харківській Зміївська ТЕС ім. Г.М.Крижанівського — за рахунок зменшення обсягу використання вугілля та мазуту, а також внаслідок закінчення реконструкції електрофільтру на 8 блоці. В 2003р. Зміївською ТЕС викинуто в атмосферу 100,5 тис. тон шкідливих речовин, що в порівнянні з минулим роком менше на 2,95 тис. тон

Основними забруднювачами поверхневих водойм в області є підприємства житлово-комунального господарства та промисловості, якими в 2002 році скинуто у водойми забруднених стічних вод відповідно 62,2% та 22,7% [28].

Причинами забруднення поверхневих вод Харківської області є скид недостатньо очищених та неочищених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти та через каналізацію; надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин з поверхневого стоку води з забудованих територій та сільгоспугідь.

Екологічний стан області ускладнюється через невирішені проблеми в поводженні з відходами. Стан звалищ твердих побутових відходів в області не відповідає діючим санітарно-екологічним нормам, відсутність проектно-кошторисної та дозвільної документації на їх експлуатацію значно ускладнює проблему видалення побутових відходів, сприяє виникненню стихійних звалищ. Назріла нагальна необхідність створення і впровадження системи роздільного збору, сортування, переробки, утилізації та захоронення твердих побутових відходів. Науковцями Харківщини запропонована значна кількість проектних та наукових розробок щодо утилізації і переробки різних видів відходів. Розрахунки свідчать про можливість певного

поліпшення економічної ситуації і значного поліпшення стану довкілля в регіоні за рахунок використання вторинних ресурсів [28].

З екологічної точки зору земельні ресурси області представлені рекультивованим агро ландшафтом, який експлуатується не одне сторіччя. Сьогоднішня система використання земель в області визначається давньою освоєністю території, системою сільських поселень, низьким техніко-технологічним рівнем виробництва, невисоким рівнем продуктивності земель, деградацією ґрунтового покриву, погіршенням параметрів екологічних функціональних процесів та помітним зменшенням біорізноманіття [28].

2.2. Культурно-історичні ресурси Харківської області

До закладів соціокультурної інфраструктури належать театри, бібліотеки, музичні школи, концертні зали, різні клуби, пам'ятники, музеї тощо. В Харківській області налічується 1337 масових універсальних бібліотек, бібліотечний фонд яких складає 29188 тис. примірників [28].

Професійних театрів в Харківській області є 7, які за 2007 рік відвідали 410 тис. чоловік. (таблиця) Кількість кіноконцертних залів на 2007 рік складає 127. (таблиця) Найбільше в Харківській області налічується закладів культури клубного типу — 724, за даними статистики їх відвідало у 2007 році 197,9 тис. чоловік. (таблиця 2.2)

Музеїв, разом із філіалами, в Харківській області налічується 27. кількість відвідувачів музеїв у 2007 році 989,3 тис. чоловік. (таблиця 2.2) Серед них 13 краєзнавчих музеїв, 2 меморіальних музеї, історичний музей, 3 літературних музеї, художній музей, музей холокосту, 5 музеїв історії Великої вітчизняної війни, музей народного мистецтва Слобожанщини.

Таблиця 2.2

Заклади культури та мистецтв Харківської області

Рік	Професійні театри*, на кінець року		Концертні організацій		Музеї (та філіали) на кінець року		Кіноконцертні зали		Заклади культури клубного типу	
	Кількість, одиниць	Відвідувачі, тис.	Кількість, одиниць	Відвідувачі, тис.	Кількість, одиниць	Відвідувачі, тис.	Кількість, одиниць	Відвідувачі, тис.	Кількість, одиниць	Кількість місць, тис.
1995	6	417,3	1	366,9	18	339,4	722	1710	934	241,1
1996	6	316,3	1	327,5	19	355	614	472	893	237,1
1997	6	265,5	1	98,5	21	408,9	429	79	803	218
1998	6	304,1	1	84,9	21	339,4	224	144	795	219,8
1999	6	309,1	1	97,1	22	497,5	231	446	797	215,1
2000	6	326,4	2	97,3	24	503,3	71	524	812	214,6
2001	6	345,8	2	93,3	25	734,5	90	901	784	215,3
2002	6	328,8	2	79,1	25	770,6	87	1151	782	216,2
2003	6	348	2	87,6	26	805,3	67	1369	770	212,5
2004	6	344,2	2	88,9	26	823,3	117	1367	757	209,3
2005	6	361,4	2	92,3	24	875,5	114	1006	747	205,5
2006	6	357,4	2	101,1	24	910	98	1101	731	200,6
2007	7	410	2	96,5	27	989,3	127	1086	724	197,9

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

До інфраструктурних ресурсів в туризмі також належать розважальні заклади, тобто заклади, які можуть надавати послуги як туристам, так і місцевому населенню. Ці заклади належать до постачальників вторичних послуг чи додаткових розважальних. До таких підприємств належать театри, музеї, кіноконцертні зали та інші заклади культури тощо. Наявність великої кількості таких закладів на території Харківської області свідчать про активний розвиток культури та самосвідомості населення. Харків – місто історичне, культурне та наукове, це місто молоді, бо тут знаходиться велика кількість вищих навчальних закладів, проводиться багато конференцій, наукових зустрічей, тому розвиток мистецтва та науки знаходиться на високому рівні.

Статистичні дані (таблиця 2.2) показує, що розвиток цієї сфери досить стабільний, але «залишає бажати кращого».

Харківська область та місто Харків є важливою територією, де проживає 2,91 млн. чоловік. В Харківській області існує біля 20

різних конфесій. Найбільш розповсюдженими є: православ'я, католицизм, мусульманство та інші релігійні течії (будисти, баптисти, «Свідки Ієгови» та інші). В свою чергу православна церква ділиться на дві єпархії: Єпархія української та руської православної церкви.

До Єпархії Української Православної церкви належать храми та монастирі: Архангело-михайлівський храм, Благовіщенський Кафедральний собор, Різдво-Христова - Сергієвський храм, Свято - Троїцький Храм, Свято-Дмитрієвський храм, Свято-Казанський храм, 2 Свято-Миколаївський храм, Свято-Озерянський храм, Трьох-Святительський храм, Свято-Покровський чоловічий монастир, Свято-Борисо-Глебський жіночий монастир, Свято-Архангело-Михайлівський жіночий монастир [39].

Святині Православної церкви наступні: житіє святителя Мелетія, Архієпископа Харківського та Охтирського, житіє священномученика Костянтина (Дьякова), житіє священномученика Онуфрія(Гагалюк), житіє новопрославленого священномученика Олександра (Петровського), Архієпископа Харківського, Святитель Панас, Лубенський чудотворець, Коротке слово про Озерянської ікону Божої Матері, Відновлення образу Спасу Нерукотворного у Свято-Борисо-Глебском монастирі, Пісчанська ікона Божої Матері.

До Єпархії руської православної церкви належать храми та монастирі: Архангело-михайлівський храм, Благовіщенський Кафедральний собор, Різдво-Христова — Сергієвський храм, Свято - Троїцький Храм, Свято-Дмитрієвський храм, Свято-Казанський храм, два Свято-Миколаївські храми, Свято-Озерянський храм, Трьох-Святительський храм, Харківський Покровський чоловічий монастир, який був заснований у 1726 р., закритий у 1920 р., відновлений у 1991 р.[39]

Свято-Борисоглебський жіночий монастир у селі Водяне Зміївського району, заснований у 1997 році також належить до Єпархії руської православної церкви. Архистратіго-Михайлівський жіночий монастир місто Лозовая, заснований у 1998 році.

Святині Озерянская і Песчанская ікони Богоматері, Ікона Спасу Нерукотворного — головні святині руської православної церкви.

У Харківській області діє Харківсько-Запорізька Дієцезія Римсько-католицької церкви (єпархіальне керування), 6 релігійних суспільств, жіночий монастир ордена Кармелитанок Босих (у Покотилівці), жіночий монастир ордена Сестер Милосердя Святого Вікентія де Поль (вул. Кисловодська, 20), орден Святого Вікентія де Поль (Циркуни, вул. Костьольна, 2), орден Батьків Маріянив (вул. Краснозорська, 33) [39].

У Харківській області будуються 49 культових і церковних споруджень. Зокрема зводять свої храми: Українська православна церква — 37; Українська греко-католицька церква — 1; Римсько-католицька церква — 1; Євангельські християни баптисти — 2; Християни віри Євангельської — 1; Адвентисти сьомого дня — 1; Церква Ісуса Христа Святих останніх днів мормонів — 1; Мусульмани — 2; Релігійна громада «Євангельське життя» — 1; Свідки Ієгови — 1[28].

У Харківській області є 7 маєтків, що належали поміщикам та сахарозаводникам. Серед них: маєток Правіцьких-Щербинених, маєток Шаровка, Наталівка, Старий Мерчик, Співаючі тераси (Глобовка), маєток в Геївці, Ракетне та маєток у Малижіно.

Додаток Б та додаток В наочно показує в якому стані знаходиться найвидатніша садиба Харківської області в селі Шаровка.

В області є місця, пам'ятники, музеї, пов'язані з подіями, справами та подвигами династій та окремих осіб, таких як: Данилевські, Донець-Захаржевські, Каразіни, Харитоненки, Шидловські, Л.Кеніг,

П.Мартинovich, І.Первомайський, І.Рєпін, Г.Сковорода, К.Треньов, Г.Хоперська, А.Щусев, О.Ярош та ін.

Багато пам'ятників, присвячених подіям громадянської війни і Великої Вітчизняної війни (кургани Слави, братські могили, меморіал у селі Соколове та ін.).

Харків та Харківська область завжди вважалися центром науки, тому що саме в цій чудесній місті в 1804 році Василем Назаровичем Каразіним був заснований імператорський університет, майже перший в Імперії (нині Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна). У Харкові розвивалася мережа науково-дослідних інститутів у різних сферах науки й мистецтва. Саме в цьому місті у 1937 році фізиками вперше був розщеплений атом.

Так само слід зазначити, що Слобожанщина завжди мала дуже активних діячів культури й науки, у Харківській області (губернії) мешкали найбагатші поміщики, що займалися меценатством. Їхні маєтки, на жаль, активно використовувані для цілей іншого плану (наприклад, на території знаменитої садиби в селі Шарівка, що є пам'ятником садово-паркового мистецтва, яка колись належала поміщику Ольховському, а пізніше – багатому цукрозаводчику Кенігу, є санаторієм для хворих відкритою формою туберкульозу) є чудовими туристичними об'єктами. Що характерно, незважаючи на те, що, як правило, ці садиби мають досить зубожілий, навіть запушений і зруйнований вигляд, вони являються популярними екскурсійними маршрутами.

Діяльність всієї родини Каразіних, їхня любов до цього краю не залишилася не поміченою навіть через 200 років. У Харківському регіоні знаходиться Краснокутський дендропарк, який заснував Назар Каразін, і який згодом його син Іван розвивав протягом всього свого життя. Дендропарк дотепер містить прекрасну колекцію різних рослин з різних країн світу, збереглися навіть дерева, які були посаджені самим Каразіним при заснуванні цього дендропарку. Слід зазначити, що саме ця родина

заклала основи для Харківського зоопарку й заснувала Ботанічний сад при університеті, на жаль, який має досить зубожілий вид і вбогий зміст нині.

До півночі від Харкова є невелике містечко Чугуїв, що подарував світу чудового художника Іллю Юхимовича Рєпіна. Зараз у містечку функціонує будинок-музей І.Е. Рєпіна, де виставлені деякі його картини і незакінчені ескізи. І, нарешті, Пархомівка – музей, створений на базі маєтку знаменитих українських цукро заводчиків і меценатів Харитоненків.

Культурно - історична спадщина, залишена харків'янам має величезну культурну цінність, у тому числі й туристичну, а не просто матеріальну, адже по суті справи вся ця спадщина – безцінна. Завдання полягає тепер у тому, що б його зберегти й примножити.

2.3. Економічні ресурси та інфраструктура Харківської області.

До лікувально-оздоровчих закладів належать санаторно-курортні, оздоровчі заклад, дитячі оздоровчі заклади, пансіонати та бази відпочинку.

Важливими для індустрії розміщення є пансіонати, санаторно-курортні та оздоровчі заклади, які більшою мірою знаходяться поза зоною міста і призначені та були збудовані для відпочинку місцевого населення. Але в Харківській області є рекреаційні ресурси – бальнеологічні та кліматичні ресурси. Тобто кількість санаторіїв, санаторіїв-профілакторіїв, будинків відпочинку та пансіонатів, бази та заклади відпочинку та, звісно, дитячі оздоровчі табори є в наявності в Харківській області. Можна прослідкувати динаміку стану кількості закладів та койко-місць в цих закладах. (таблиця 2.3)

Згідно з даними таблиці 2.3 санаторно-курортні та оздоровчі заклади в Харківській області є в наявності і працюють систематично і досить активно. На жаль, багато з цих закладів перепродані, але вони активізують, покращуються та перебудовуються. Особливо зросла кількість дитячих оздоровчих закладів, що обумовлено необхідністю в літніх дитячих оздоровчих закладах та сприятливими природно-кліматичними умовами.

Таблиця 2.3

Санаторно- курортні та оздоровчі заклади області

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням*		Санаторії-профілакторії*		Будинки і пансіонати відпочинку*		Бази та інші заклади відпочинку*		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	Койко-місця, тис	всього	Койко-місця, тис	всього	Койко-місця, тис	всього	Койко-місця, тис	всього	Койко-місця, тис
1995	17	4,1	19	1,5	3	1,3	67	9,2	328	17
1996	17	4	19	1,3	2	0,6	46	6,1	339	17,4
1997	16	3,3	17	1,2	2	0,5	43	5,7	291	13,4
1998	17	3,8	16	1,1	2	0,9	52	6,7	346	13,1
1999	16	3,7	13	1,1	5	1,6	47	5,5	497	12,2
2000	16	3,7	12	0,9	5	1,7	43	5,4	300	12,2
2001	15	3,7	12	0,9	3	0,9	48	6,8	344	11,3
2002	15	3,6	10	0,9	4	1,3	53	7,3	851	12,1
2003	15	3,6	10	0,8	4	1,3	52	7,7	1376	13,3
2004	15	3,3	10	0,8	4	1,3	66	8,2	1786	20,3
2005	15	3,3	10	0,8	4	1,3	67	7,8	1430	10,7
2006	15	3,3	10	0,7	4	1,4	70	8,2	1021	10,2
2007	15	3,2	9	0,6	2	0,6	69	7,7	949	9,3
2008	15	3,2	9	0,6	2	0,6	70	7,9	926	9,5

Починаючи з 2002 року інформація стосовно діяльності санаторно-курортних (оздоровчих) закладів подається за 12 місяців: з 1 листопада попереднього по 30 жовтня звітного року.

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Харківська область має досить розгалужену транспортну мережу, причому 60 % об'єму перевезок доводиться на частку залізничного транспорту. Залізниць тут 1442 км. А крім того, Харківський залізничний вузол обслуговує 10 млн пасажирів у рік. Автомобільний транспорт, щоправда, по частині пасажирських перевезень, обганяє залізничний: за рік автобуси обслуговують майже 12 млн чоловік. Найважливіші автомагістралі, що проходять через область: Харьков — Москва, Харьков — Симферополь, Харьков — Ростов-на-Дону, Харьков — Полтава. В області налічується 16 міжобласних маршрутів, 68 внутрішньобласних та 342 внутрішньорайонних. Загальна довжина автодоріг — 15 тис. км. Харківський аеропорт займається в основному пасажирськими перевезеннями.

Таблиця 2.4

Відправлення (перевезення) вантажів за видами транспорту, тис.т

	залізничний: відправлення Південна залізниця	автомобільний ¹	авіаційний
1990	115313,0	199391,4	18,5
1995	30851,0	61035,9	0,3
2000	19084,0	27803,9	0,0
2001	20640,0	30616,8	0,0
2002	26362,0	28699,5	0,0
2003	27643,8	33348,1	-
2004	30795,9	36279,9	0,0
2005	31490,0	36507,8	0,0
2006	34698,0	35332,4	0,0
2007	34532,0	42173,5	0,0

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Таблиця 2.4. показує, що в перевезенні вантажу перший вид транспорту — це автомобільний, в той час, коли найбільш швидким видом транспорту є авіаційний, але дані таблиці 2.4. ясно показують, що авіаційний вид транспорту не займається в Харківській області перевезенням вантажів, що відбувається через недостатньо розвинуту та удосконалену інфраструктуру повітряного транспорту, а саме: відсутність необхідної кількості терміналів в аеропорту Харкова, відсутність необхідних якісних літаків та якісних злітних смуг.

Інфраструктура наземного транспорту також не відповідає вищим стандартам. Якість доріг в Харківській області, наявність необхідних знаків та розмітки, наявність невідосконалених центральних доріг та великої кількості перекритих на ремонт доріг в центрі міста, що спричиняє затори та аварії, — все це показує низький рівень інфраструктури наземного транспорту, але не дивлячись на все це автомобільний транспорт залишається найпростішим способом перевезення вантажу.

Статистичними данні показують, що потоки туристів є досить стабільними, але спостерігаються сплески показників, наприклад, у 2004 році, що, як ми вважаємо, є наслідком політичних явищ, як то «Помаранчова революція». Ця ситуація позитивно вплинула на туристичні потоки, бо цікавість до України підвищилася досить стрімко. А ось показники виїздного туризму вражають своєю нестабільністю, на що, безумовно, вплинули внутрішні економічні фактори, наприклад, порівняльно з 2006 роком, кількість виїжджаючих за кордон харків'ян у 2007 році підвищилась майже в 2 рази.

Таблиця 2.5

Відправлення (перевезення) пасажирів за видами транспорту
загального користування, тис.пас.

	залізничний ¹ Південна залізниця	автомобільний ²	авіаційний	трамвайний	тролейбусний	метро- політени й
1990	172114,7	493353,5	895,9	320158,0	302507,0	283476,7
1995	105614,0	299531,0	50,2	121229,0	139607,0	275910,0
2000	77875,6	102224,5	10,4	122060,0	127141,0	233068,9
2001	82517,3	101334,2	0,6	159218,0	157294,0	235812,1
2002	84704,0	115173,5	14,6	158579,0	168677,0	246775,1
2003	87042,7	141162,8	35,3	126427,0	145859,0	262951,7
2004	84522,1	155882,8	61,6	124663,0	139577,0	277416,7
2005	68534,8	159404,2	22,8	126702,0	142726,0	288640,4
2006	69438,8	169767,6	8,1	129859,0	139936,0	293069,2
2007	70936,9	173932,2	1,2	118201,0	113000,0	278271,1

¹ 1990,1995, 2000-2004р.р. - перевезення пасажирів, з 2005р. - відправлення пасажирів.

² З 1999р. - з урахуванням обсягів автомобільних пасажирських перевезень, виконаних суб'єктами малого бізнесу юридичними і фізичними особами.

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Залізничний транспорт, порівняно з 2006 роком, у 2007 році знизив показники вантажних перевезень, хоча інфраструктура залізниці дозволяє легко та порівня швидко перевезети вантаж. (таблиця 2.4.) Таке сталося через підвищення цін на перевезення вантажу. Наприклад, у 2006 році було легше перевезти автомобіль в Автономну республіку Крим залізницею та подорожувати далі по узбережжю на машині, коли в 2007 році перевезення автомобілю у такий спосіб вдвічі подорожчало, тому доцільніше стало подорожувати на автомобілі, сплачучи за бензин.

З перевезеннями пасажирів все відбувається саме так, як і з перевезенням вантажу: найбільшу кількість перевезень пасажирів здійснює автомобільний транспорт, при чому кількість пасажирів з кожним роком зростає. (таблиця 2.5.), та міський транспорт (трамваї, тролейбуси та метрополітен). Однак залізничний транспорт залишається на другому місці, при чому з моменту подорожчання перевезень, коли різко поменшало пасажирів залізниці майже на 20 тисяч, з кожним роком кількість пасажирів залізниці збільшується. (таблиця 2.5.)

За даними Управління статистики Харківської облдержадміністрації у в період січень-березень 2009 року пасажирооборот складає 2371,4 млн.чоловік. Але цікавим є той факт, що більша кількість перевезень в цей період здійснювалась залізничним транспортом, а не автомобільним. Таке могли спричинити погодні умови, тобто ожеледиця, сніг, дощ, мороз тощо, та низька якість доріг (таблиця 2.6.). Повітряний транспорт не має даних, бо пасажирські перевезення за цей період були незначні. Інфраструктура повітряного транспорту, як було зазначено раніше, знаходиться досить в жалюгідному становищі, але в 2008 році почалася реконструкція, а точніше будівництво нового терміналу аеропорту та планується закінчити цей об'єкт у 2010-2011 роках, тобто напередодні чемпіонату з футболу.

Таблиця 2.6

Пасажи́рські перевезення (щомісячна інформація) Харківської області

Пасажи́рські перевезення за січень-березень 2009 року				
	Перевезено (відправлено) пасажирів		Пасажирооборот	
	тис. за січень- березень 2009	у % до січня- березня 2008р.	млн. пас. км за січень- березень 2009р.	у % до січня- березня 2008р.
Всіма видами транспорту	155559,6	84,4	2371,6	87,1
у тому числі				
залізничним ¹	15664,5	95,4	1262,3	92,8
автомобільним ²	38642,2	96,5	411,0	88,7
водним	—	—	—	—
авіаційним ³	—	—	—	—
тролейбусним	20102,0	71,0	156,8	71,0
трамвайним	20145,4	69,1	145,0	65,5
метрополітенним	61005,5	86,7	396,5	86,7

¹ Відправлення пасажирів.

² З урахуванням пасажирських перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями.

³ Перевезення пасажирів

Таблиця складена автором за матеріалами: [28] Не менш важливою є інфраструктура інформаційних технологій та технологій комунікацій, тобто телефоний зв'язок, пошта, мобільний зв'язок та Інтернет. В наш час розвинутих технологій та інформації, технології, що забезпечують та підтримують інформаційні процеси, тобто процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї, треба слідкувати за розвитком суспільства та технологій. Повна комп'ютеризація майже всіх процесів в розвинутих країнах є нормою, яка дозволяє ефективніше працювати і людям і техніці.

На жаль, пошта стає досить застарілим способом передачі інформації, хоча колись була єдиним способом взагалі. Зараз швидше подзвонити в будь-який куточок країни чи навіть світу,

використовуючи стаціонарний телефон, мобільний апарат чи комп'ютер із підключенням Інтернетом.

Оскільки Харківська область, а особливо місто Харків, має велику кількість університетів та різних навчальних закладів, тут зконцентрована велика кількість молоді, що завжди є двигуном прогресу. Тому інформаційні технології в Харківській області досить на високому рівні. Зараз майже в кожному домі є телефонний апарат, навіть в сільській місцевості офіційно зареєстрованих налічується 59 469 домашніх телефонів, що дозволяє швидко надати інформацію при необхідності. (таблиця 2.7)

Таблиця 2.7

Засоби телефонного зв'язку (щоквартальна інформація)

	Мережа зв'язку	
	міська	сільська
Телефонні апарати основні	770287	64888
у тому числі домашні	648624	59469
Таксофони місцеві	–	–
у тому числі з кредитними картками	–	–
Таксофони універсальні	3402	167
у тому числі з кредитними картками	3402	167
Телефонні апарати (лінії) переговорних пунктів	215	–
Крім того, основні телефонні апарати відомчих АТС, включені до АТС операторів зв'язку, які мають вихід на телефонні мережі загального користування	37337	569
у тому числі домашні	6720	210
Забезпеченість основними домашніми телефонними апаратами на 100 сімей ¹	78	27

¹ Один раз на рік - станом на 01.01 наступного року.

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

В області працює безліч провайдерів мобільного зв'язку, які мають покриття по всій Україні та в інших країнах. Найбільшими компаніями є «МТС», «Київстар», «Білан» та «Лайф». Найкраще покриття в Україні має компанія «Київстар», але компанія «МТС» має кращий роумінг.

Щодо Інтернет-провайдерів в Харківській області можна сказати, що їх досить багато та з кожним днем їх кількість збільшується. Зараз майже в кожному домі є комп'ютер та Інтернет, що дозволило розвинути локальні сітки, за допомогою яких швидко можна знайти та отримати необхідну інформацію. Тобто це сприяє швидкому обміну інформацією. Найбільшими провайдерами є «Укртелеком», «Датасвіт», «Огонет» та інші. Всі ці компанії пропонують різні пакети на різні потреби та можливості, що дозволяє їм активно та чесно конкурувати на ринку. До того ж, майже кожний ресторан чи фірма має безпроводну мережу, що значно покращує та полегшує доступ в Інтернет-мережу.

Забезпеченість населення Харківської області житлом є досить оптимістичним показником, бо кількість семей та однаків, що перебували на квартирному обліку з кожним роком зменшується (таблиця 2.8) Але з іншого боку це могло статися через активне кредитування, яким за останні роки займаються банки. Велика кількість людей купувала собі житло за гроші, які були взяті в кредит в банці, або ж за іпотечний кредит, що могло мати негарні наслідки, особливо в стані економічної кризи. Цікавий той факт, що у середньому на одного жителя квадратних метрів загальної площі з кожним роком збільшується. (таблиця 2.8)

Індустрія гостинності та харчування є як би базою будь-якого туристичного продукту. Розміщення та харчування належать до первинних послуг, які надаються туристу. Ці основні послуги і надають готельні підприємства різного типу та рівня обслуговування. Тому наявність готельних підприємств та підприємств харчування в тому чи іншому регіоні, туристичному центрі значно впливає на можливість прийому туристів. Крім того, рівень та стандарти готельного обслуговування в значному ступені надають вплив на стандарти обслуговування туристів в цілому. Тобто послуги розміщення та харчування надають готельні підприємства.

Розміщення в готелях розрізняються відповідно з типом послуг гостинності, які пропонують туристу. Це можуть бути готелі, мотелі, ботелі, віли, апартаменти, кемпінги, пансіонати, приватні будинки та квартири, туристичні бази, будинки відпочинку, притулки тощо. Послуги харчування не включаються окремими елементами в туристичний пакет, оскільки в туризмі вони складають частину послуг розміщення. Прийняті в туризмі комбінації розміщення та харчування: ВВ – розміщення та сніданок; НВ – напівпансіон (розміщення, сніданок та вечеря); ФВ – повний пансіон (розміщення, сніданок, обід та вечеря).

Таблиця 2.8

Житловий фонд та забезпеченість населення житлом

	Весь житловий фонд, загальної площі, м ²	У середньому на одного жителя, м ² загальної площі	Кількість квартир, всього, тис.					Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	Кількість сімей та однаків, які одержали житло протягом року, одиниць
			всього	Кількість кімнат					
				1	2	3	4 і більше		
1995	57,5	18,7	1149,5	281,4	392,1	358,0	118,0	152,0	3820
1996	58,8	19,4	1166,9	287,1	396,6	359,6	123,6	139,3	3391
1997	58,9	19,6	1175,0	290,0	401,7	360,4	122,9	130,5	2507
1998	59,0	19,8	1178,0	290,9	403,6	360,7	122,8	121,6	1755
1999	х	х	х	х	х	х	х	х	х
2000	59,9	20,5	1193,2	295,7	409,3	367,8	120,4	104,3	1463
2001	60,6	20,6	1193,3	292,6	412,5	368,3	119,9	98,2	1383
2002	60,8	20,9	1194,2	293,3	412,2	368,7	120,0	90,1	1151
2003	61,2	21,1	1199,7	295,6	415,1	369,1	119,9	83,2	1217
2004	61,9	21,5	1212,2	298,5	418,3	371,0	121,7	77,0	835
2005	61,7	21,6	1207,0	299,0	415,1	371,4	121,2	73,3	630
2006	61,6	21,7	1200,2	296,5	412,3	367,9	122,8	67,6	548
2007	62,4	22,0	1210,5	298,6	416,1	371,5	122,6	64,7	689
2008	х	х	х	х	х	х	х	60,3	503

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Харківська область, зокрема в місті Харкові, готельна справа тільки в стадії активного розвитку. За даними статистичного відділу Харківської

облдежадміністрації в 2000 році кількість готелів та ресторанів складала 385, в 2005 році – 494, а у 2006 році – 497. тобто спостерігається зріст підприємств розміщення та харчування в Харківській області. Можна проаналізувати стан підприємств готельного господарства та динаміку розвитку з 1995 року по 2006 рік [28].

Аналіз даних показує, що кількість готелів в Харківській області з кожним роком знижується. Цікаво, що в 1999 році та у 2000 році кількість готелів була найбільшою, але кількість номерів та житлова площа була меншою ніж у 1995 році. (таблиця 2.9) Це обумовлено кількістю номерного фонду в готелях, пере kwalіфікацією старих готелів, стандартизацією готелів (перехід на стандартний європейський рівень обслуговування та відповідність стандартам світового рівня).

Індустрія гостинності та харчування є базою будь-якого туристичного продукту. Розміщення та харчування належать до первинних послуг, які надаються туристу. Ці основні послуги і надають готельні підприємства різного типу та рівня обслуговування. Тому наявність готельних підприємств та підприємств харчування в тому чи іншому регіоні, туристичному центрі значно впливає на можливість прийому туристів. Крім того, рівень та стандарти готельного обслуговування в значному ступені надають вплив на стандарти обслуговування туристів в цілому. Тобто послуги розміщення та харчування надають готельні підприємства. Розміщення в готелях розрізняються відповідно з типом послуг гостинності, які пропонують туристу. Це можуть бути готелі, мотелі, ботелі, віли, апартаменти, кемпінги, пансіонати, приватні будинки та квартири, туристичні бази, будинки відпочинку, притулки тощо. Послуги харчування не включаються окремими елементами в туристичний пакет, оскільки в туризмі вони складають частину послуг розміщення. Прийняті в туризмі комбінації розміщення та харчування: ВВ — розміщення та сніданок; НВ — напівпансіон (розміщення, сніданок та вечеря); ФВ — повний пансіон (розміщення, сніданок, обід та вечеря).

Харківська область, зокрема в місті Харкові, готельна справа тільки в стадії активного розвитку. За даними статистичного відділу Харківської облдежадміністрації в 2000 році кількість готелів та ресторанів складала 385, в 2005 році — 494, а у 2006 році — 497, з яких 48 готелі. Спостерігається зріст підприємств розміщення та харчування в Харківській області. Можна проаналізувати стан підприємств готельного господарства та динаміку розвитку з 1995 року по 2006 рік. (таблиця 2.7)

Таблиця 2.9

Динаміка стану підприємств готельного господарства з 1995 по 2006 рік

Рік	Кількість підприємств. Одиниць	Кількість номерів	Площа, тис. кв.м
1995	74	2558	59
1996	73	...	55
1997	72	...	56
1998	73	...	52
1999	76	2414	49
2000	76	2328	49
2001	70	2304	47,3
2002	61	2099	45
2003	52	1956	41,8
2004	48	1929	44,3
2005	51	1905	44
2006	48	1895	44,5
2007	48	1856	46,7

Примітка: Крапки (...) – відомості відсутні

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

Аналіз даних показує, що кількість готелів в Харківській області з кожним роком знижується. Цікаво, що в 1999 році та у 2000 році кількість готелів була найбільшою, але кількість номерів та житлова площа була меншою ніж у 1995 році. Це обумовлено кількістю номерного фонду в готелях, перекваліфікацією старих готелів, стандартизацією готелів (перехід на стандартний європейський рівень обслуговування та відповідність стандартам світового рівня).

Сільське господарство Харківської області спеціалізується на виробництві зерна, цукрового буряка, соняшника, м'яса, молока, овочів і фруктів. В області є великий селекційний центр «Українка». Сільське господарство характеризується високим рівнем розвитку. Незважаючи на свій індустріальний характер, область дає близько 5 % валової продукції сільськогосподарства всієї країни.

Провідне місце в сфері послуг займає забезпечення населення району продуктами харчування й товарами народного споживання. З таблиці 2.10 видно, що населення Харківської області є забезпеченим сільськогосподарськими продуктами в повній мірі. Агропромисловий

комплекс Харківської області є на досить стабільному рівні, не дивлячись на те, що законодавча база та оподаткування не дозволяє в повній мірі, легко та динамічно займатися розвитком цієї галузі.

За останні п'ять років кількість торговельних крапок збільшилося в п'ять разів і досягло одиниць, у їхньому числі -магазина. Одержала розвиток ринкова торгівля. У районі організовано ринків різного напрямку на торговельних місцях, зник дефіцит товарів, значно розширився їхній асортименти.

Таблиця 2.10

Виробництво основних сільськогосподарських культур у 2008 році

	Зернові та зернобобові культури (у початково оприбуткованій вазі)		Цукрові буряки (фабричні)		Насіння соняшнику (у початково оприбуткованій вазі)		Картопля		Овочі відкритого ґрунту	
	тис.ц	у % до відповідної дати попереднього року	тис.ц	у % до відповідної дати попереднього року	тис.ц	у % до відповідної дати попереднього року	тис.ц	у % до відповідної дати попереднього року	тис.ц	у % до відповідної дати попереднього року
на 1 серпня	21236,1	133,5	—	—	—	—	49,1	131,6	401,5	114,2
на 1 вересня	33118,2	190,0	—	—	17,6	10,5	6813,7	75,6	1952,6	92,3
на 1 жовтня	33887,1	176,1	1418,8	66,9	1967,5	73,5	8526,5	75,0	3790,0	88,4
на 31 жовтня	37372,6	168,4	7707,4	77,6	5888,0	114,8	8539,9	74,6	4768,5	92,2
За 2008р. (остаточні дані)	37969,8 ¹	175,5	8239,0	76,4	5865,9 ₁	119,8	8542,6	74,6	5094,3 ₂	93,5

¹ У вазі після доробки.

² Овочі відкритого та закритого ґрунту.

Таблиця складена автором за матеріалами: [28]

У цей час спостерігається тенденція розвитку підприємств побутового обслуговування. Найбільше інтенсивно розвиваються підприємства в сфері громадського харчування, транспортного обслуговування, технічного обслуговування автомобілів, перукарських послуг.

Як видно з таблиці 2.11 проблеми безробіття, показники зайнятості, доходів та витрат населення є досить гострими питаннями, які суттєво впливають на розвиток економіки, тобто вони повністю залежать від економічного та політичного стану України та Харківської області окремо та світової економічної ситуації. Вони в свою чергу прямо впливають на криміногенний аспект, на економіку, політичні негаразди, психологічний стан та здоров'я населення.

Таблиця 2.11

Кількість зареєстрованих безробітних за причинами незайнятості у 2000-2008 рр. (на кінець звітного періоду, осіб)

У тому числі							
	Всього	особи, які не були зайняті до 1 року	у т.ч. за причинами незайнятості				особи, які не були зайняті з різних причин більше 1 року
			вивільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва та військовослужбовці, звільнені за скороченням чисельності або штату без права на пенсію	звільнені за власним бажанням	випускники навчальних закладів	не зайняті з інших причин	
2000	60161	49272	9729	18576	2335	18632	10889
2001	55930	46140	7129	12913	1860	24238	9790
2002	56076	45449	5459	9602	1685	28703	10627
2003	51895	43836	4401	6318	1266	31851	8059
2004	52193	44001	3651	6133	1091	33126	8192
2005	45928	39599	3102	5133	801	30563	6329
2006	42438	37365	3210	4475	626	29054	5073
2007	35987	31748	2566	4212	473	24497	4239
2008	46347	40871	2086	4724	669	33392	5476

Таблиця складена астором за матеріалами: [28]

За даними Головного управління статистики в Харківській області сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2006 рік склали 1365.9 грн., з яких (у відсотках):

- на алкогольні напої та тютюнові вироби – 3,3 %;
- на транспорт – 3,2 %;
- на зв'язок – 2,6 %;
- на відпочинок і культура – 3,2 %;
- на ресторани та готелі – 2,3 %;
- на різні товари і послуги – 1,9 %.

Показники досить невражаючі, частка витрат на відпочинок населення Харківської області складає тільки 3,2 % від загальної суми витрат, але порівнянню з 2005 роком цей показник виріс на 0,6 %. За даними Головного управління статистики у Харківській області можна зробити висновок, що 20,7 % населення витрачає більше 720 грн. на місяць на відпочинок [28].

2.4. Оцінка конкурентоспроможності України та Харківської області в галузі туризму (Індекс конкурентоспроможності галузі туризму України та Харківської області)

Для расчета Індекса конкурентоспроможності в туризмі надаються основні чисельні дані: кількість населення, площа, валовий внутрішній продукт та валовий внутрішній продукт на душу населення, реальний валовий продукт у відсотках та індекс впливу навколишнього середовища.

Таблиця 2.12 наглядно показує, показники ВВП Україн та Харківської області в цілому позитивні. Харківська області в середньому по всіх показниках займає 5 % від цілого.

За оцінками Світового економічного форуму, які були опубліковані в Звіті про конкурентоспроможність туризму України за 2009 рік, Україна займає 77 місце серед 130 країн світу. Сумарний бал Індексу України складає 3,8 балів. В свою чергу, Харківська область займає 10 місце серед 24 областей України та сумарний бал Індексу Харківської області складе 3,5 балів [30].

Таблиця 2.12

Порівняльна таблиця основних чисельних даних України та Харківської області

Назва показника	Україна	Харківська область
Кількість населення* (млн.)	45,5	2, 998
Площа (тис.кв.км)	603,6	31,415
Валовий внутрішній продукт* (млрд.дол.США)	141,6	8,3544
ВВП на душу населення** (дол..США)	7 800	2 700
Реальний зріст ВВП* (%)	7, 2	2, 3

* дані за 2007 рік

** дані за 2008 рік

Таблиця складена автором за матеріалами: [30]

Як видно з таблиці 2.13 Складений індекс конкурентоспроможності Харківської області та України мають зовсім різні чисельні показники. Складений індекс конкурентоспроможності Харківської області є меншим за індекс України в цілому на 1,68 бала, що є досить великою різницею. Також можна зробити висновок, що в галузі туризму в цілому в Україні краще всього розвинута система оздоровлення та гігієни, тобто санітарні умови в туристичних закладах, питна вода, кількість та якість медичного обслуговування знаходиться досить на високому рівні, що дозволило Україні зайняти 18 місце серед 133 країн (в тому числі країн Європи та Америки).

Мал. 2.1. Зрівняльна діаграма 14 показників Індексу Конкурентоспроможності туризму України та Харківської області в 2009 року (бали)

Цікавим є також той факт, що Харківська область отримала найвищі бали само в тих сферах, де Україна в загалі отримала найнижчі, та навпаки. Для кращого порівняння можна подивитися на малюнок 2.1, що показує як різниться оцінка конкурентоспроможності туризму України від конкурентоспроможності туризму Харківської області.

Майже однакову оцінку отримали показники людських ресурсів та близькості туризму. Не сильно відрізняються також показники екологічної стійкості, інфраструктура наземного та повітряного транспорту.

Таблиця 2.13

Порівняльна таблиця 14 показників Складеного Індексу
конкурентоспроможності України та Харківської області

№	Показник	Україна		Харківська область	
		Місце серед 133 країн	Показник (бали)	Місце серед 24 областей України*	Показник (бали)
Індекс А: Закони регулювання туризму		62	4,7	15	3,02
1	Урядові закони та укази	104	3,8	18	2,5
2	Екологічна стійкість	79	4,3	15	3,8
3	Безпека та охорона	88	4,7	17	2,5
4	Здоров'є та гігієна	18	6,4	16	3
5	Установлення пріоритетів в туризмі	87	4,0	15	3,3
Індекс Б: Ділове середовище та інфраструктура туризму		72	3,4	16	3,88
6	Інфраструктура повітряного транспорту	94	2,6	18	2
7	Інфраструктура наземного транспорту	72	3,3	19	3
8	Інфраструктура туризму	55	3,7	19	2
9	Інфраструктура інформаційних технологій та технологій комунікацій	51	3,4	2	5
10	Цінова конкурентоспроможність індустрії туризму	116	3,9	15	2,4
Індекс В: Людські, культурні та природні ресурси		103	3,5	10	4,85
11	Людські ресурси	68	5,1	5	5
12	Близькість туризму	66	4,7	8	4,5
13	Природні ресурси	112	2,4	10	4,3
14	Культурні ресурси	88	1,8	10	5,6

* Дані приблизні; розраховувалися автором на основі дослідження.

Таблиця складена автором за матеріалами: [30]

У Харківській області навпаки сфера обслуговування здоров'я та гігієни в галузі туризму знаходиться досить на низькому рівні, тобто потребує

покращення. Як показано в таблиці 2.13, кращим індексом України є сфера регулювання в туризмі, що здійснюється державою, а найгіршим індексом є ділове середовище та інфраструктура. У Харківській області — навпаки, «найслабкішим» індексом є державне регулювання в галузі туризму, а «найсильнішим» — індекс людських, культурних та природних ресурсів. Великі проблеми як в Україні в цілому, так як і в Харківській області концентруються в діловій сфері та інфраструктурі туризму.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Складений індекс конкурентоспроможності Харківської області

Складений індекс конкурентоспроможності в галузі туризму досить ясно та чітко вказує на проблеми та окреслює перспективи розвитку. Цей індекс використовують для оцінки середовища на ринці. Впливові люди використовують його для прийняття важливих рішень в діловій сфері. В данному випадку цей індекс використовується для аналізу конкретної області, Харківської, з конкретною ціллю — зробити оцінку туристичного потенціалу області, вказати проблеми та спробувати знайти шляхи вирішення цих проблем.

Харківська область є однією з провідних областей України, але дослідження показали, що в галузі туризму Харківська область відстає. Всі показники вказують на існування багатьох проблем в туризмі та в розвитку цієї галузі. Детальний аналіз конкурентоспроможності показує, що «найслабкішими» є показники, що мають прямий вплив державного регулювання.

Індекс А, що включає в себе показники державного регулювання, екологічної стійкості, безпеки та охорони, здоров'я та гігієни, установлення пріоритетів в галузі туризму, складає всього 3,02 бали (таблиця 2.13). Найслабкішими місцями в цьому індексі є недосконалість законодавчої бази з питань туризму та екології, показники матеріальних витрат та витрат часу на початок бізнесу, безпека (надійність послуг правоохоронних органів), стан лікарень та лікарняних ліжок та пріоритетність галузі туризму на рівні держави та області окремо. Найкращі показники Індексу А — це показник екологічної стійкості.

Індекс Б, ділове середовище та інфраструктура туризму, найясніше показує наявні проблеми, бо всі складові показники, окрім показника інформаційних технологій та технологій комунікацій. Однак всі інші показники — інфраструктура повітряного та наземного транспорту, інфраструктура туризму та цінова конкурентоспроможність туризму Харківської області, — набрали лише по 2 чи 3 бали (таблиця 2.13), що показує наскільки низька якість та працездатність інфраструктури Харківської області.

Індекс В, що оцінює людські, природні та культурні ресурси, а також близькість туризму до населення, в цілому має високі бали. Культурні ресурси отримали в сумі 5,6 балів (таблиця 2.13), не дивлячись на те, що культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО на території Харківської області немає. Велика кількість театрів, університетів, галерей та декілька дворянських садиб підвищили сумарний бал цього індексу.

Складений індекс конкурентоспроможності галузі туризму Харківської області складає всього 3,5 балів, що менше від індексу України всього на 0,3 бала [30].

3.2. Проблеми галузі туризму Харківської області та шляхи їх вирішення

Проблеми, що виникли «в світлі» цього аналізу є всеукраїнськими, тобто вони належать не тільки до Харківської області, а до України в цілому.

Як показано на малюнку 3.1., найбільшими та найскладнішими проблемами є корупція (на жаль, на всіх рівнях влади та уряду), нестабільність політики та регулювання оподаткування.

Всі ці проблеми можуть бути урегульовані на рівні уряду, тобто найбільша «діра» все-таки знаходиться саме в законодавчій базі, недосконалість якої призводить до нерівномірного розвитку економіки та

окремих галузей. Лише комплексний підхід до вирішення вказаних проблем дозволить вивести туризм з кризи та надати поштовх до зростання рівня його розвитку.

Мал. 3.1. Фактори, що сповільнюють розвиток туризму в Харківській області

Тепер звернемося до даних соціологічних опитувань, що пропонують іноземні спостерігачі. Згідно офіційного Прес-релізу про стан корупції в Україні, що був проголошений 22 травня 2007 року послом США в Україні Вільямом Тейлором, понад 50% громадян України вважають, що корупція – це прийнятний шлях вирішення питань. З цього опитування стало відомо, що 67% громадян України, які за останній рік мали справу з державними посадовцями, повідомляють, що були прямо задіяні у тих чи інших випадках корупції, а 26% повідомили, що протягом останнього року давали хабарі. Респонденти визначили найбільш корумповані установи: вищі навчальні заклади, медичні заклади, правоохоронні

структури, органи регулювання та перевірок підприємницької діяльності. Це досить вражає, бо означає, що корупція присутня на всіх рівнях та в усіх закладах. Понад дві третини громадян вважають, що влада на всіх рівнях робить недостатньо зусиль для боротьби з корупцією, що є очевидним, бо проблема корупція стоїть на першому місці серед проблем, що заважають розвитку бізнесу (в тому числі і туристичного), та є найгострішою.

Точка зору «недостатності зусиль влади» більш розповсюджена серед молодших вікових груп, аніж серед громадян старшого віку. Серед позитивних результатів у 2007 році, порівняно з 1998 роком, на 25% менше українців вважають, що для досягнення тих чи інших цілей необхідно застосовувати корупційні дії.

Найчастіше від корумпованих посадовців потерпають молоді, заможні та освічені громадяни. Важним фактором є те, що самі «потерпілі» з готовністю ініціюють процес дачі хабара. Третина громадян сьогодні висловлює готовність захистити свої права у спілкуванні з корумпованими посадовцями. За даними опитування, рівень хабарництва в Україні є майже таким, як у сусідніх державах (26%), але порівняно до сусідів, громадяни України набагато менше вірять у те, що влада має політичну волю до ефективних дій проти корупції.

Боротьба з корупцією та методи її усунення передбачають:

- підконтрольність державних чиновників, державних інститутів громадськості і парламенту;
- відкритість і прозорість прийняття рішень на усіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування;
- свободу слова, свободу засобів масової інформації та їхньої реальної незалежності;
- можливість громадського контролю за прийняттям найважливіших економічних і політичних рішень;

- незалежність судової влади;
- збалансованість гілок влади.

Можна зробити висновок, що сьогодні в Україні для ефективних дій по боротьбі з корупцією не має достатнього бажання як зі сторони громадськості, так особливо зі сторони держави [38].

Головним та найважливішим аспектом в вирішенні цієї проблеми є не тільки нефективні дії уряду, а насамперед суспільство, тобто ментальність громадян, та якесь «хворобливе небажання» жити в нормальній розвинутій державі з високим рівнем життя, з кваліфікаційним медичним та навчальним обслуговуванням, з розвинутою інфраструктурою та низьким рівнем злочинності, що навіть призвело до того, що деякі іноземні економічні та політичні друковані видання називають проблему корупції в Україні «феноменом України».

Останнім часом держава та Уряд зробили дуже важливі кроки в законодавстві, яке сприяло прозорому розвитку галузі, створило умови, що запобігали б нелегальної міграції. Адже траплялося неодноразові випадки, коли туристичні фірми, прикриваючись ліцензійними документами, штампували візи та вивозили людей за кордон з далеко не пізнавальними та не рекреаційними намірами [1].

Нове законодавство адаптовано до відповідного європейського, тобто законодавство розроблено згідно з європейськими стандартами. Це стало можливим завдяки директиві Європейського економічного співтовариства, що висуває певні вимоги до країн – учасниць цього процесу. Законом визначено туристичні ресурси України; учасників туристичної діяльності; засади, цілі та напрямки регулювання в галузі туризму; права й обов'язки суб'єктів туристичної діяльності; систему забезпечення безпеки туристів тощо. Що до останнього, то це було зроблено в двосторонньому порядку: як для громадян України, так і для іноземців [1].

У зв'язку з вищезазначеним європейським інтегруванням, виникає необхідність вивчення та аналізу туристичної галузі України та Харківської

області також, як стрімко зростаючого механізму національної економіки. Потрібна чітка регіональна політика в галузі туризму.

Задля розвитку туризму в Харківській області і потрібен аналіз рекреаційно – туристичних ресурсів, узагальнення та аналіз спроможності і перспективи Харківського регіону, що дозволить регіону стати одним із лідируючих в галузі туризму по Україні.

Однак, туризм є справою прибутковою, але задля отримання доходів потрібні інвестиції, тобто потрібні значні грошові вклади в розвиток та просування туристичного продукту Харківщини на ринок України та міжнародний. Слід також зазначити, що галузь туризму не мала свого бюджету ще два роки тому, тобто не була самостійною.

Звісно є прогалини, які потрібно ліквідувати найближчим часом, а саме: визначити куди рухається туристична індустрія, як структурується, як працюють провідні оператори світу, сфера їх відповідальності, як трансформується законодавство тощо.

До того ж Харківська область має цінні курортологічні ресурси, цілісні природні комплекси з комфортними кліматичними умовами. Сприятливі природні умови зумовили формування та розвиток багатьох санаторно-курортних здравниць. Мережа санаторних закладів Харківщини в 2007 році була представлена 95 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування складає близько 12,1 тис. місць. Кількість дитячих оздоровчих закладів, що розташовані в області, становить 949 (табл. 2.3).

У цілому мережа закладів відпочинку (з урахуванням тих, що працюють періодично) включає 128 пансіонатів відпочинку, 949 оздоровчих дитячих таборів, які включають в собі водноспортивні та веслувальні бази.

Аналіз природно-рекреаційних ресурсів дає чітке уявлення про широкий діапазон можливостей для здійснення різноманітних видів відпочинку та розвитку внутрішнього, міжнародного та інших видів туризму.

Туризм дедалі стає дійовим засобом формування ринкового механізму господарування, надходження значних коштів до державного бюджету,

однією з форм регіонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини, покращення та зміни способу життя населення, тобто виконує найбільш важливі соціальні, оздоровчі, культурні та економічні функції.

Головне, на що мають бути направлені методи і прийоми, - виявлення можливостей найбільш повного задоволення потреб людей, з точки зору психологічних і соціальних факторів, а також визначення способів найбільш раціонального, з фінансової точки зору, ведення справ туристичними підприємствами, які дозволяють враховувати виявлені або приховані потреби в туристичних послугах.

По-перше, треба визначити відмінності продукту від конкурентних, що є позиціонуванням туристичного продукту. Позиціонування спрямоване на розробку та створення іміджу туристичного продукту, щоб він зайняв гідне місце в свідомості клієнтів, тобто того, щоб його відрізняло від конкурентних продуктів. Деякі спеціалісти з маркетингу рекомендують робити об'єктивне та суб'єктивне позиціонування продукту.

Об'єктивне позиціонування полягає в виборі найкращих характеристик туристичного продукту. Тому треба використовувати красиві фотографії при «розкручуванні» туристичного центру, наприклад, фотографії Краснокутського дендропарку із граючими дітьми або цілою сім'єю, що гарно відпочивають в парку, маючи пікник або просто розважаючись. Це є найпростіший вид позиціонування.

Суб'єктивне позиціонування здійснюється для впливу на сприйняття споживачів, що не має відношення до фізичних характеристик продукту, а пов'язан із ментальністю споживачів. Наприклад, готель «Чичиков», який знаходиться в самому центрі міста Харків на вулиці Гоголя, але, на жаль, не має гарних видів з вікон, тому готель заохочує клієнтів атмосферою роману великого українського письменника Миколая Васильовича Гоголя «Мертві

душі». В готелі навіть ресторан відображає цю атмосферу та пасує до всього готельного комплексу дуже гармонійно.

Щоб правильно вибрати напрямок позиціювання туристичного продукту Харківської області треба:

- мати чітко визначену позицію, тобто чітко визначити напрямок, наприклад, аналіз природних туристичних ресурсів показує, що найбільш перспективним для Харківської області є розвиток сільського зеленого туризму;

- робити акцент не тільки на зелений туризм, а ще організовувати екскурсії, наприклад, по садибам та палацам Харківської області;

- чітко і правдиво надавати інформацію про туристичні об'єкти.

На нашу думку, в Харківській області необхідно проводити ефективну політику націлену на розвиток зеленого туризму: організовувати семінари, виставки, навчальні курси для сільських жителів, що займаються зеленим туризмом, ознайомлювати їх із аналогічними досвідами інших регіонів та країн для покращення їх інформованості, мотивуючи їх тим самим займатися цією діяльністю, тобто показувати, що це цікаво та водночас прибутково. Але для їх стимулювання потрібна пільгова система кредитування сільських жителів, бо, як кожна справа, зелений туризм потребує вкладень та коштів. А така система кредитування дозволить їм інвестувати в цій бізнес, до того ж просувати свій туристичний продукт на ринок України, займаючи своє місце в цій ніші. На нашу думку, також важлива участь у Всеукраїнській виставці-ярмарку сільського зеленого туризму, де можна навчитися та поділитися своїми досягненнями.

За даними Головного управління статистики у Харківській області станом на 2007 рік туристичні послуги надають 302 підприємства, в Харкові сконцентровано 292. Всі підприємства, що надавали туристичні послуги, за станом на перше півріччя 2007 року перебувають у приватній власності.

За станом на 2007 рік загальна кількість туристів, що були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності, склала 135,2 тис. осіб, з них 8,3 тис. осіб

– іноземці, в тому числі кількість громадян України, що виїжджали за кордон, - 54,5 тис.осіб, та туристи, охоплені внутрішнім туризмом, - 72,4 тис. осіб [28].

Класифікація туристів за метою відвідування показує, що Харківський регіон є центром таких видів туризму, як діловий, зелений, пізнавальний та рекреаційний [28].

На Харківщині розвивається внутрішній, міжнародний, іноземний туризм, а також екскурсійна діяльність, спортивно – масовий та зелений туризм.

Харківський регіон має значні рекреаційні ресурси, красиві природні ландшафти, ріки, озера і водоймища, мінеральні джерела, що мають цілющі властивості. Природно - рекреаційний потенціал складає близько 7% загальноукраїнського. Регіон також має багаті історичні, архітектурні, природні пам'ятники.

Природний заповідний фонд Харківського регіону включає більше 150 об'єктів, загальна площа яких складає понад 28 тис.га. До цього переліку входять заказники лісного, ландшафтного, загальнозоологічного та ентомологічного типів, заповідні урочища, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва, ботанічні, гідрологічні, геологічні та комплексні парки природи.

До об'єктів природно-заповідного фонду Харківської області належать 8 загальнодержавного значення: 2 заказники, 1 ботанічний сад, 1 дендропарк, 4 парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва. Крім того на території Харківської області знаходиться низка природоохоронних об'єктів місцевого значення: 100 заказників, 39 пам'ятників природи та 1 парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва [28].

Подальше зростання туристського потоку, що прогнозується до 2010 р., повинне збільшити кількість іноземних туристів у 6 разів, а чисельність вітчизняних туристів та екскурсантів має зрости втричі [28].

Харківською радою та Харківською облдержадміністрацією значна увага приділяється оздоровленню дітей міста та області. У 2005 р. на туристських маршрутах побувало 123,4 тис. школярів і молоді. Крім того, пізнавальними екскурсіями в місті Харкові було охоплено 68,8 тис. чол., а на музейних екскурсіях побувало понад 1 млн. школярів і молоді міста й області [28]. Але, на жаль, ринкові відносини не дають можливості успішно розвивати дитячий та молодіжний туризм. Досить повільно розвивається серед дітей та молоді сільський (зелений) туризм, який є одним з видів екологічного туризму, до того ж найбільш перспективного для Харківської області з огляду на аналіз.

Кабінет Міністрів України тривалий час не вирішує питання створення гнучкої системи пільг на туристичне обслуговування дітей та молоді при забезпеченні розміщення, харчування, транспортації та щодо зниження вартості і надання пільг на квитки для учнівської молоді та студентів при відвідуванні музеїв, виставок, закладів культури [1].

Активно відтворюються системи оздоровчо-спортивного туризму, який поєднує в собі спорт і відпочинок, зміцнює здоров'я населення та особливо дітей та молоді, формує здоровий спосіб життя.

У зв'язку з вищезазначеним європейським інтегруванням, виникає необхідність вивчення та аналізу туристичної галузі України та Харківської області також, як стрімко зростаючого механізму національної економіки. Потрібна чітка регіональна політика в галузі туризму.

Задля розвитку туризму в Харківській області і потрібен аналіз рекреаційно – туристичних ресурсів, узагальнення та аналіз спроможності і перспективи Харківського регіону, що дозволить регіону стати одним із лідируючих в галузі туризму по Україні.

Однак, туризм є справою прибутковою, але задля отримання доходів потрібні інвестиції, тобто потрібні значні грошові вклади в розвиток та просування туристичного продукту Харківщини на ринок України та

міжнародний. Слід також зазначити, що галузь туризму не мала свого бюджету ще два роки тому, тобто не була самостійною.

Звісно є прогалини, які потрібно ліквідувати найближчим часом, а саме: визначити куди рухається туристична індустрія, як структурується, як працюють провідні оператори світу, сфера їх відповідальності, як трансформується законодавство тощо.

Екскурсійний туризм в Харківській області та місті Харкові має важливе значення для збільшення потоків туристів внутрішнього, іноземного туризму та валютних надходжень. Цілями його подальшого розвитку є забезпечення якісного екскурсійного обслуговування місцевого населення та туристів, підвищення рівня професійної майстерності екскурсоводів та гідів, створення безпечних умов при наданні екскурсійних послуг. На нашу думку, покращення в сфері екскурсійного обслуговування туристів украй необхідний захід.

За даними Управління статистики у Харківській облдержадміністрації кількість екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, в 2007 році склала 39,5 тис. осіб (таблиця 2.3). Сьогодні в Харкові діє понад 100 тематичних екскурсійних маршрутів. Туристичними організаціями систематично розробляються нові та оновлюються діючі тематичні екскурсії різноманітної тематики.

Головним завданням розвитку матеріальної бази сфери туризму є модернізація та реконструкція туристичних підприємств, інфраструктури туризму відповідно до міжнародних стандартів

Харківський регіон має вигідне геополітичне розташування та володіє значним туристсько – рекреаційним потенціалом, що обумовлено кліматичними умовами, багатством флори та фауни, розвинутою мережею транспортного сполучення, великою кількістю історичних пам'яток культури та архітектури.

Усе вищесказане приводить до висновку, що Харківська область має всі необхідні умови для подальшого розвитку туристської індустрії: вигідне

географічне положення, природні умови, історико - культурні, людські та матеріальні ресурси.

Таким чином, до факторів, які гальмують розвиток туристичної галузі в Харківській області, відносяться:

- невідповідність якісних характеристик (в тому числі рівня комфортності) та організаційно-економічного механізму функціонування рекреаційної інфраструктури міжнародним нормам і стандартам, зокрема низький рівень послуг у переважній більшості готелів регіону, що не відповідає їх вартості;
- значна територіальна диференціація в господарському використанні рекреаційного потенціалу Харківського області;
- низький рівень маркетингових досліджень у сфері туристсько - екскурсійної та санаторно – курортної діяльності, недостатність її інформаційно – рекламного забезпечення, передусім на зовнішньому ринку;
- неефективність механізму регулювання цін на туристсько - екскурсійні, санаторно – курортні та готельні послуги, рівень та динаміка яких повинні визначатися забезпеченістю індустрії оздоровлення, відпочинку та туризму.

Вважається, що задля вирішення цих проблем насамперед необхідно:

- підвищити якість сервісу надання туристичних послуг;
- зберігати, продовжувати формувати та розвивати санаторно-курортну справу в регіоні та курортів регіону як загальнодержавних;
- раціональний та ефективний план використання рекреаційних ресурсів Харківської області;
- побудувати нові та реконструювати існуючі курортні рекреаційні заклади з урахуванням потенційної ємкості ландшафтів курортів.

Аналіз діяльності підприємств, які надають туристичні послуги в Харківській області, вивчення загальної частини туристичних послуг, дає можливість сказати, що територія Харківщини є досить привабливим

регіоном для розвитку туристичної галузі. Не дивлячись на те, що існує думка, що наша область не є конкурентоспроможною в цій галузі і не може змагатися з регіонами, що спеціалізують в галузі туризму, але Харківська область має досить визначені рекреаційні ресурси, великий потенціал щодо розвитку екологічного, сільського зеленого, спортивного, пізнавального, ділового та наукового видів туризму.

У свою чергу важливими факторами розвитку туристичної галузі є природно - рекреаційний та історико – культурний потенціал країни та окремих її регіонів. В Харкові в 2007 році кількість підприємств, що надавали туристичні послуги, становило 302, тоді як загальна кількість цих підприємств по Україні складає 3 833, частка Харківської області в загальному обсязі складає 7,88%. До послуг туристів понад 1300 готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних баз, понад 3000 санаторіїв, будинків відпочинку, курортів, ресторани, бари, казино тощо [15, с.19].

Трансформація національної економіки в напрямку ринкових відносин, що відбувається останніми роками в Україні, позначається на всіх без винятку її елементах. У ринковій системі господарювання виникають і отримують розвиток принципово нові форми функціонування підприємств, змінюються економічні відносини між державою, власниками та господарськими партнерами. Подальший розвиток держави неможливий без включення України до системи світогосподарських зв'язків, її інтеграції у світове співтовариство. Одним із значних заходів виконання цієї умови є підтримка розвитку туризму в державі. З прийняттям у вересні 1995 року Закону "Про туризм" держава взяла на себе зобов'язання створити сприятливі умови для туристичної діяльності і проголосила його однією з пріоритетних галузей розвитку економіки [1; ст. 3].

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, зокрема, в Харківській області, направляючись на світову туристичну індустрію. Пріоритетний напрямок розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником

підвищення якості життя в Україні, створення додаткових робочих місць, збільшення додаткових надходжень у бюджет та підвищення її авторитету на міжнародній арені. Розвиток туризму в Україні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку.

ВИСНОВКИ

З огляду на те, що ситуація на туристичному ринку швидко змінюється, тому що на туристичну галузь впливає низка різних факторів (економічні, політичні, культурологічні, технологічні та соціальні), потрібно швидко реагувати на ці зміни. Особливо важливо знати ситуацію на туристичному ринку України, бо Україна в цьому відношенні лише починає свій активний розвиток. Є ряд причин та проблем, вирішення яких потербує проведення шільних маркетингових досліджень.

Туризм є однією з найбільш перспективних та популярних галузей економіки, яка до того ж прямо впливає на всі сфери життя суспільства. Туристична діяльність має соціальні, культурні, екологічні, економічні та виховальні складові. Сучасне суспільство не може повноцінно розвиватися та функціонувати без подорожування. Туризм стає невід'ємною частиною життя людей, тому постає питання в розвитку цієї галузі.

Під час дослідження ми досягли таких висновків:

По-перше, туристичний потенціал — це сполучення туристично-рекреаційних ресурсів, що задовольняють попит населення у відпочинку та туризмі. Іншими словами, туристичний потенціал — це наявність туристично-рекреаційних ресурсів в області, їх пропозиції, попит на них та можливості задоволення населення та туристів у відпочинку та туризмі., конкурентоспроможність туристичної індустрії області. Тобто поняття «туристичний потенціал» — досить об'ємне та комплексне.

За допомогою такої послідовності оцінювання, можна найбільш повно описати та проаналізувати сучасний стан, до того ж це дозволяє поетапно та всебічно зібрати матеріал та оцінити туристичний потенціал не відокремлено від всіх факторів, тобто

оцінити туризм області як важливу частину розвитку, що значно впливає на всі фактори життя населення та економічний розвиток. Такий підхід до оцінки туристичного потенціалу показує важливість та перспективність туристичної галузі для будь-якої території.

По-друге, при розгляді туристсько-рекреаційних ресурсів та при визначенні рівня потенціалу будь-якої території найчастіше використовуються два види оцінок: якісну та кількісну. Кількісна оцінка характеризує більшою мірою наявними статистичними даними та офіційними чисельними показниками. Кількісні оцінки є, в першу чергу, економічними. Якісна оцінка більш непевна, бо оцінити якість ресурсів об'єктивно досить важко.

По-третє, до методів кількісної оцінки належать дві групи показників: прості показники рівня обслуговування та інтегральні показники рівня обслуговування туристичними послугами, які розраховуються за допомогою конкретних формул.

Можна виділити кілька видів простих показників рівня інфраструктури туризму: забезпеченість населення, площі або території послугою; зворотний показник стосовно забезпеченості – навантаження; показник доступності (територіальної, вартісної та асортиментної) туристичних об'єктів і закладів; охоплення населення туристичними послугами; динаміка розвитку галузей туристичної інфраструктури; синтезуючі показники, до яких відносяться соціальна щільність послуг, ємність території та швидкість розвитку територіальної системи інфраструктури [27, с. 132].

До інтегральних показників рівня обслуговування туристичними послугами належать: оцінка якості середовища (за допомогою показників забруднення повітря, води, ґрунту тощо), оцінка територіального розходження в рівнях обслуговування, комплексність обслуговування, потенційна клієнтура центра обслуговування, оцінка «територіального дискомфорту» тощо [27, с. 136].

Якісні оцінки визначаються графічним методом або бальною системою, тобто шляхом оцінювання того чи іншого ресурсу за 10-бальною (або більше) шкалою. В туристичній галузі цей метод використовується для категорій готелів та інших місць проживання.

По-четверте, рівень потенціалу - це порівняльна характеристика можливостей у цей момент кожної територіальної системи в наданні послуг. Рівень забезпеченості послугами та об'єктами туризму - це виражене у відсотках співвідношення потенціалу галузі з потребами в послугах. Про рівень розвитку туризму можна судити за обсягом подаваних послуг, ступені розвитку матеріально-технічної бази щодо території (щільності), населення (розраховуючи на 1000 людей), по інтенсивності використання матеріально-технічної бази й трудових ресурсів, зайнятих її експлуатацією.

По-п'яте, Індекс конкурентоспроможності туризму Харківської області та України показує, що туристична галузь знаходиться на досить низькому рівні. Індекс Харківської області дорівнює 3,9 білів, тобто більшість опитуваних вважають, що туризм має низький рівень розвитку або байдужі до цього питання. Це є досить сумним фактом, бо Харківська обласць має всі необхідні ресурси, але звичайно цей Індекс досить чітко виділяє проблеми, що сповільнюють розвиток бізнесу взагалі, в тому числі і туристичного бізнесу.

По-шосте, проблеми, що виникли «в світлі» цього аналізу є всеукраїнськими, тобто вони належать не тільки до Харківської області, а до України в цілому.

Як показано на малюнку 3.1., найбільшими та найскладнішими проблемами є корупція (на жаль, на всіх рівнях влади та уряду), нестабільність політики та регулювання оподаткування.

Всі ці проблеми можуть бути урегульовані на рівні уряду, тобто найбільша «діра» все-таки знаходиться саме в законодавчій базі,

недосконалість якої призводить до нерівномірного розвитку економіки та окремих галузей.

Головним та найважливішим аспектом в вирішенні цієї проблеми є не тільки нефективні дії уряду, а насамперед суспільство, тобто ментальність громадян, та якесь «хворобливе небажання» жити в нормальній розвинутій державі з високим рівнем життя, з кваліфікаційним медичним та навчальним обслуговуванням, з розвинутою інфраструктурою та низьким рівнем злочинності, що навіть призвело до того, що деякі іноземні економічні та політичні друковані видання називають проблему корупції в Україні «феноменом України».

Важливим, на нашу думку, є сприяння розвитку туризму та його інфраструктури на основі врахування регіональних особливостей України. З метою розв'язання означених проблем необхідно вирішення питань щодо: розробки науково обгрунтованої концепції будівництва та реконструкції підприємств інфраструктури туризму, зокрема закладів розміщення та ресторанного господарства у зонах тяжіння за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів України; створення єдиної методологічної бази розрахунків щодо кількісного визначення потреби в певних об'єктах інфраструктури туристичної індустрії в межах певних місць туристичного призначення; виділення державних коштів на розбудову інфраструктури туристичної індустрії, оскільки, як доведено світовим досвідом, це є цілком виправданим вкладанням. Але проведення паралельного пошуку альтернативних джерел фінансування Програми розбудови туристичної інфраструктури.

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, зокрема, в Харківській області, направляючись на світову туристичну індустрію.

Пріоритетний напрямок розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, створення додаткових робочих місць, збільшення додаткових надходжень у бюджет та підвищення її авторитету на міжнародній арені. Розвиток туризму в Україні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку.

Серед головних чинників, що досі стримують розвиток туристичної індустрії в Харківській області та в Україні в цілому можна виділити відсутність інфраструктури ринку туристичних послуг як цілісної системи та відповідного науково-дослідницького забезпечення галузі. В той же час, подальший розвиток туризму в Україні потребує застосування нетрадиційних інноваційних підходів до організації управління галуззю як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про туризм» від 19.09.95 г. № 325/95-ВР
2. Державна програма розвитку на 2002-2010 роки: Затв.Постановою Кабінету Міністрів України №583 від 29.04.2002р. // Офіційний вісник України – 2002.- №18. – 143-154с.
3. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002 - 2010 роки: постанова Кабінету Міністрів України.
4. Програма розвитку туризму в Харківській області на 2002-2010 роки: Затверджено рішенням обласної ради від 24 вересня 2002р. (IV сесія XXIV скликання). – Харків, 2002.- 12с.
5. Абрамов М.А. Виробництво та сфера послуг. — М.:Мысль, 1977. — 340 с.
6. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебное пособие для вузов. — М, 2001. — 464 с.
7. Алексеев А.И., Ковалев С.А., Ткаченко А.А. Географія сфери послуг. — Тверь: Твер.гос.ун-т, 1991. — 117 с.
8. Беляевский И.К.Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз. — М.: Финансы и статистика, 2001. - 475с.
9. Биржаков М.Б. Введение в туризм: Учебник. — Издание 6-е переработанное и дополненное. — СПб.: «Издательский дом Герда», 2004. — 448 с.
10. Голиков А.П., Сидоренко А.Л.: Харьковская область: Пророда, население, хозяйство. — 1997. - 362с.
11. Голиков А.П., Казакова Н.А., Шуба Е.А. Економіка України: фактори виробництва,ю галузева структура, розміщення, тенденція розвитку. Навчадбний посібник. — Харків: ХНУ, 2003. — 164 с.
12. Головащенко О.В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз. — Запоріжжя, 2002. — 21с.

13. Дурович А.П., Анастасова Л. Маркетинговые исследования в туризме: Учеб.-практ. пособие - М.: Новое знание, 2002.-348с.
14. Дурович А.П.,. Маркетинг в туризме: Учеб.пособие. – Минск: Новое издание, 2003. - 496с.
15. Євдокименко В.К. Регіональні особливості розвитку туризму (методологія та організаційно-економічні основи). – К., 1999. – 24 с.
16. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М. Анн Х. Маркетинг. – М.: Экономика, 2001. – 326 с.
17. Караваєв П.Л. Тенденції та проблеми розвитку сучасного міжнародного туризму // Географія світового господарства. — Москва-Смоленск: Изд-во СГУ, 1997. – 241с.
18. Квартальнов В.А. Туризм: Ученик. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 320 с.
19. Комплексный план развития сферы обслуживания населения / под ред.. В.М. Рутгайзера. — М.: Экономика, 1977. — 231 с.
20. Маркетинг туризму: Навч. Посібник / Г.Б.Мунін, З.І. Тимошенко, Є.В. Самарцев, А.О. Змійов.: – Ч II. – К.: Європ.ун-ту. – 2006 – 324 с.
21. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 288с.
22. Меркушева Л.А. География сферы обслуживания населения (теория и методология). — Красноярск: Красн. Гос.ун-т, 1989. — 184 с.
23. Мироненко Н.С. Страноведение: теория и методы: Уч.пособие для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2001. — 268 с.
24. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму: Навч.посібник. — Запоріжжя, 2002. – 347с.
25. Социальная инфраструктура региона / А.Д. Павлов, Т.С.Астапович, Е.И. Сороко и др.; Под ред.. В.И.Дрица. — Минск.: Наука и техника, 1986. — 189 с.
26. Статистичний щорічник. Харківська область у 2006 році / за ред. Чмихала М.Л.- Харків, 2007 р. – 553 с.

27. Юрченко С.А. Ифраструктура мира: Учебное пособие — Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2006.-328 с.
28. <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net> — Офіційний сайт Управління статистики Харківської облдержадміністрації.
29. <http://www.itravel.ru> — туристичний інформаційний сервер.
30. <http://www.weforum.org> — Всесвітній економічний форум
31. <http://library.if.ua> — туристична бібліотека.
32. <http://www.turism.ru> — статистичний сервер в галузі туризму.
33. <http://www.marketing.spb.ru> — інформаційний сервер з маркетингу.
34. <http://www.ukrstat.gov.ua/> — Офіційний сайт Державного комітету статистики України.
35. <http://zakon.rada.gov.ua/> — сайт «Законодавство України».
36. <http://www.tourism.gov.ua/> — Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів.
37. <http://www.tourserver.com.ua> — Туристичний сервер України.
38. <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/> — стаття «Корупція» від 19.11.07 року астор В.Курмазенко
39. <http://www.pravoslavie.kharkov.ua/> — офіційний сайт Харківської єпархії української православної церкви

ДОДАТКИ

Додаток А

Туристична карта Харківської області

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

Населені пункти

— міста, селища

— села

Кордони та межі

— держав

— областей

— заповідників, національних парків

Шляхи сполучення

— залізниці

— міжнародні автодороги

— регіональні автодороги

— інші автодороги

— аеропорт

Водні об'єкти:

— а) з постійною течією; б) річки, що

пересихають

— озера, водосховища

— ліси

— болота

— піски

Туристичні об'єкти

— готелі

— комплекси шляхового сервісу

— пам'ятники

— архітектурні пам'ятники

— замки, фортеці

— археологічні пам'ятки

— пам'ятки та цікаві об'єкти природи

— музеї

Фотографія садиби в селі Шаровка (вид зовні)

Фотографія садибних селі Шаровка (вид усередині)

Приклад стандартного питання опитування

низький та нерозвинутий

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

 високий та розвинутий

Якщо Ви:

вибрали 1 — це означає, що Ви повністю згодні з відповіддю на лівій стороні;

вибрали 2 — це означає, що Ви в значній мірі згодні з лівою стороною;

вибрали 3 — це означає, Ви дещо згодні з лівою стороною;

вибрали 4 — це означає, що Ваша думка байдужа між двома відповідями;

вибрали 5 — це означає, що Ви дещо згодні з правою стороною;

вибрали 6 — це означає, що Ви в значній мірі згодні з правою стороною;

вибрали 7 — це означає, що Ви повністю згодні з відповіддю на правій стороні.